

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
Кафедра початкової освіти

**«Формування в учнів 3 класу художньо-творчих умінь засобом
вивчення мистецьких інтегрованих курсів»**

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
Спеціальність 013 «Початкова освіта»

Поплавська Алла Вячеславівна
Пом12414д
Науковий керівник:
Сіранчук Наталія Миколаївна
Доктор педагогічних наук, доцент

Допущено до захисту
Протокол № від _____

Завідувач кафедри
Бондаренко Геннадій Леонідович

Київ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. Теоретико-методичні основи формування в учнів початкової школи художньо-творчих умінь засобом вивчення мистецьких інтегрованих курсів	9
1.1 Сутнісні характеристики базових понять дослідження.	9
1.2. Теоретичні основи організації та методики проведення занять з музичного та образотворчого мистецтва.....	21
1.3. Особливості формування художньо-творчих умінь в учнів третього класу	41
Висновки до розділу 1	54
РОЗДІЛ II. Експериментальна методика формування в учнів 3 класу художньо-творчих умінь засобом вивчення мистецьких інтегрованих курсів	56
2.1. Характеристика експериментальної роботи, її мета й завдання	56
2.2. Перебіг формувального етапу педагогічного експерименту.....	69
2.3. Перевірка й аналіз результатів упровадження експериментального навчання в практику початкової школи	76
Висновки до розділу 2	84
ВИСНОВКИ.....	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87
ДОДАТКИ	98

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасні тенденції та інноваційні впровадження в освіті закликають до змін та переосмислення бачення інтеграції, розпочинаючи від загально-культурного, наукового та завершуючи мистецьким впливом на процес освіти. Відображення Україною власних доробків на всесвітньому та міжнародному рівні спонукає виконувати нові вимоги, що постають викликом у сучасному науковому просторі, та зобов'язує орієнтуватися на особливості розвитку сучасного покоління – усе це відображається в активному пошуку нових підходів, методик та технологій.

На основі поставлених цілей і вимог основним нововведенням з питання відповідності сучасності постає парадигма інтегративної освіти. Забезпечення інтегрованого підходу та застосування на практиці викладання мистецьких дисциплін учням молодшого шкільного віку, яскраво відображає інтеграцію, яка дозволяє молодшому поколінню цілісно сприймати світовий та відчизняний мистецький простір. Інтегроване навчання дозволяє учням молодшого шкільного віку накопичувати системні знання з огляду різних предметів, сприймати світ як єдине ціле, отримувати узагальнені вміння та всебічно розвиватись. Згідно Закону України «Про освіту» [18] мета освіти передбачає найбільшою цінністю суспільства – всебічно розвивати людину як особистість, створювати умови для розвитку творчих, інтелектуальних та фізичних здібностей, прояву її талантів; формувати духовні та матеріальні цінності, які забезпечують успішну компетентнісну самореалізацію; виховувати громадянську відповідальність та здатність свідомо обґрунтовувати власний вибір, який має суспільно корисний результат; залучати до спрямування власної дії на суспільно корисну діяльність; збагачувати інтелектуально-творчий та культурно-економічний потенціал народу України.

У Державному стандарті початкової освіти [13] та Концепції Нової української школи [29] зазначено, як інтегроване, так і навчання взагалом

ґрунтується на основі компетентнісного підходу; та основною метою вбачає різнобічний розвиток (здібностей, наскізних умінь та компетентностей) задля ефективної соціалізації та виховання на основі громадянських цінностей, прояву творчої допитливості, спостережливості та застосовування практичних навичок в житті.

Перед сучасним суспільством постає набагато більше проблем, молодше покоління сприймає знання зовсім в іншому вимірі, тому підсвідомо потребує самовдосконалення, вміння критично мислити, нестандартно вирішувати складні питання, аналізувати та на основі синтезу приймати зважені рішення. Таким чином, інтеграція дає початок розвитку та удосконалює особистість та її творчі прояви. Інтеграція дозволяє сприймати знання в комплексності та систематичній відтвореності. Інтегровані курси відкривають систему виміру різноманітних сфер та напрямів у взаємному цілому.

Сучасна педагогіка виокремлює інтеграцію серед основних «рушійних сил», які забезпечують якість та цілісність формування творчої особистості. Проблемою інтегрованого навчання в поєднанні з мистецькими дисциплінами в різних вимірах досліджували низка дослідників: О. Аніщенко, Л. Аристова, І. Бех, Н.Бібік, Л. Варзацька, І. Козловська, К. Колесіна, Ю. Колягін, Л.Масол, А. Миронов, Н. Миропольська, О. Рудницька, О. Савченко та ін. Питанням мистецької освіти, її рівнів, змісту, форм переймалися такі українські вчені як О. Комаровська, Л.Кондратова, О. Олексюк, Л. Масол, О. Ростовський та ін. Початкова школа закладає базові та ключові знання, бачення та світогляд. Саме в поєднанні мистецькі дисципліни створюють цілісну картину світу, однак враховуючи різні чинники, цінності та бачення сприймання її учнями молодшого шкільного віку, впровадження та викладання інтегрованих курсів вимагає ґрунтовнішого пояснення та забезпечення вчителів відповідними ресурсами.

Таким чином, актуальність даної проблеми і недостатній рівень розробленості в теорії та практиці початкової освіти зумовили вибір теми

дослідження: *«Формування в учнів 3 класу художньо-творчих умінь засобом вивчення мистецьких інтегрованих курсів».*

Мета дослідження полягає у розробленні й науковому обґрунтуванні вправ з формування художньо-творчих умінь засобом вивчення мистецьких інтегрованих курсів у 3 класі.

Відповідно до теми й мети дослідження визначено наступні **завдання**:

- розкрити й уточнити сутнісні характеристики базових понять дослідження;
- виявити стан досліджуваної проблеми в мистецько-педагогічній, методичній літературі та практиці шкільного навчання мистецтва;
- здійснити діагностику показників ефективного формування художньо-творчих умінь в учнів початкової школи на заняттях з мистецьких інтегрованих курсів;
- з'ясувати та обґрунтувати педагогічні умови ефективної організації формування художньо-творчих умінь в учнів початкової школи на заняттях з мистецьких інтегрованих курсів;
- розробити вправи з формування художньо-творчих умінь в учнів третіх класів, які можна використовувати на заняттях з мистецьких інтегрованих курсів;
- експериментально перевірити ефективність розроблених вправ.

Об'єкт дослідження – формування художньо-творчих умінь в учнів початкової школи на заняттях з мистецьких інтегрованих курсів.

Предмет дослідження – принципи, методи і засоби формування в учнів 3 класу художньо-творчих умінь засобом вивчення мистецьких інтегрованих курсів.

Дослідження виконувалось протягом 2024–2025 навчального року.

Основні етапи дослідження:

- *констатувальний етап*: вивчалась та аналізувалась психолого-педагогічна і методична література з даного питання, аналізувався досвід роботи вчителів початкової школи, формувалися мета і завдання

дослідження, розроблялись шляхи їх реалізації та матеріали експериментального дослідження.

– *формувальний етап*: проводився педагогічний експеримент, велися спостереження за мистецьким освітнім процесом в початковій школі, проводилися контрольні зрізи знань та вмінь учнів третіх класів щодо сформованості художньо-творчих умінь.

– *підсумковий етап*: проводилися узагальнення та аналіз результатів експериментальної роботи, формувалися висновки експериментального дослідження.

Методи дослідження: *теоретичні* – аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури, чинних освітніх програм НУШ; *емпіричні* – анкетування, бесіди з учителями, опитування учнів, спостереження за освітнім процесом, педагогічний експеримент.

Практичне значення дослідження полягає у розробленні й науковому обґрунтуванні вправ з формування художньо-творчих умінь в учнів третіх класів на заняттях з мистецьких інтегрованих курсів, які можуть бути використані в практичній роботі вчителів початкової школи.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять загальні наукові положення теорії пізнання про загальний зв'язок і взаємообумовленість явищ навколишньої дійсності; про процес сприймання та засвоєння особистістю наукових понять; про формування умінь і навичок розумової діяльності; про взаємозв'язок теорії і практики; висновки й положення українських та зарубіжних учених із досліджуваної проблеми; ідеї сучасних концепцій навчання і нових педагогічних технологій.

Експериментальна база дослідження. Педагогічне дослідження проводилось на базах ліцеїв: Християнський приватний заклад ліцей «Скарб» Малоzubівщинський ліцей Коростенської міської ради, впродовж 2024–2025 н. р. Дослідно-експериментальною роботою було охоплено 2 треті класи, із них: 18 учнів експериментального класу і 18 учнів контрольного класу.

1. **Апробація результатів дослідження.** Основні положення наукової роботи висвітлено в доповідях і повідомленнях на науково-практичних конференціях (Додаток А).

— V Всеукраїнська студентська науково-практична конференція *«Нова українська школа в дії: Актуальні проблеми методик навчання та стратегії розвитку»*, яка відбулася 14 травня 2025 року (Тема виступу: *«Формування в учнів 3 класу художньо-творчих умінь засобом вивчення мистецьких інтегрованих курсів»*).

— Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю *«Актуальні проблеми дошкільної, початкової та спеціальної освіти в умовах кризових викликів суспільства»*, Яка відбулася 14-15 травня 2025 року (Тема виступу: *Роль інтегрованих мистецьких курсів у розвитку уяви та художнього мислення молодших школярів*).

— III Міжнародна науково-практична конференція *«Актуальні проблеми викладання освітніх компонентів соціально-гуманітарного спрямування у вищій школі»*, яка відбулася 05 червня 2025 року (Тема виступу: *«Важливість сприяння та підтримки студентської творчості в університетському середовищі»*).

— I Всеукраїнська студентська науково-практична конференція *«Наукові інсайти майбутніх педагогів: від пошуку до втілення»*, яка відбулася 23 жовтня 2025 року (Тема виступу: *«Художньо-творче самовираження учнів 3 класу на уроках інтегровано курсу «Мистецтво»*).

Структура магістерського дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів, списку використаної літератури та додатків.

Список опублікованих праць за темою магістерської роботи:

Поплавська А. В., Сіранчук Н.М. Роль інтегрованих мистецьких курсів у розвитку уяви та художнього мислення молодших школярів.

Актуальні проблеми дошкільної, початкової та спеціальної освіти в умовах кризових викликів суспільства : збірник тез доповідей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 14-15 травня 2025 р. Міністерство освіти і науки України, Херсонський державний університет [та ін.]. за заг. ред. Л.Є. Петухової, О.В.Саган, Н.І. Сидоренко, А.С.Бальохи, Н.М.Борисенко. Івано-Франківськ. 2025. С. 96 – 97.

Поплавська А. В. Художньо-творче самовираження учнів 3 класу на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво». *Наукові інсайти майбутніх педагогів: від пошуку до втілення* : матеріали I Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, 24 жовтня 2025 р. Київський столичний університет імені Бориса Грінченка. Київ. 2025. С. 205 – 210.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧИХ УМІНЬ ЗАСОБОМ ВИВЧЕННЯ МИСТЕЦЬКИХ ІНТЕГРОВАНИХ КУРСІВ

1.1 Сутнісні характеристики базових понять дослідження.

Наукові дослідження потребують детального аналізу та системного бачення різних сторін проблеми, тому основним теоретичним забезпеченням є пояснення та розуміння базових понять, що дозволяє чітко виокремлювати, класифікувати та визначати основне та другорядне.

Основними поняттями з теми «Формування в учнів третього класу художньо-творчих умінь засобом вивчення мистецьких інтегрованих курсів» є: «вміння», «творчість», «художньо-творчі вміння», «засіб», «інтеграція», «мистецтво», «мистецькі інтегровані курси».

Аналізуючи наукову літературу, нами було виявлено різноманітність тлумачень поняття *уміння* різними вченими. В навчальному підручнику *уміння* окреслюються як знання, які застосовуються в дії. *Уміння* є процесом створення кінцевого продукту при залученні окремих зусиль. Уміння також можна розподілити на ті, які є механічним відтворенням алгоритмів та способів дій, та ті, які дозволяють діяти в нестандартних ситуаціях.

Формування умінь в учнів молодшого шкільного віку починається з готовності до діяльності, яка заснована на здобутих знаннях. Для розвитку вмінь потрібно постійно варіювати способи їх вдосконалення. Засвоєння вмінь супроводжується процесом порівняння і розрізнення об'єктів, їх розпізнавання в мистецькому просторі, визначення подібних і відмінних рис, класифікація на основі аналізу інформації, її синтезу та узагальнення; абстрагування предметів, розподіл за категоріями, співставлення та протиставлення, відтворення власного задуму, проєктування, розвитком пам'яті й уяви, обґрунтування здогадок, дослідження, розпізнання, реконструкція та перетворення, стилізація та розподіл на вже вивчене та не знайоме та ін. *Уміння* – це сукупність дій заснована на знаннях. Творча

діяльність в свою чергу вимагає дотримання конкретних цілей розвитку вмінь, які передбачають самостійність до:

- осмислення отриманих знань;
- дій в нових нестандартних ситуаціях;
- проблеми в звичній ситуації з конкретним відображенням власного ставлення до неї;
- комбінування вивчених прийомів дій;
- альтернативного мислення (прояв креативності в побудові вирішення поданої проблеми).

Становлення в учнів молодшого шкільного віку оцінно-емоційної сфери сприйняття світу базується на правдивості та точності одержаних знань [39, с. 149 – 150].

Психологічний аспект пояснення поняття *уміння* визначає ключовим значенням готовність особистості якісно здійснювати конкретну діяльність, в підґрунті якої лежать знання і навички [9, с. 721 – 722].

У дослідженнях вітчизняного вченого М. Савчина, умінням вважається здатність людини застосовувати на практиці засвоєнні теоретичні знання, використовувати їх для виявлення властивих об'єктам і явищам характеристик, для розв'язання репродуктивних, творчих та логічних завдань [63, с.224]. На основі наукового пошуку у психолого–педагогічній літературі можемо виокремити таке твердження, що однозначного визначення поняття *уміння* немає.

Енциклопедія освіти [16] подає поняття *вміння* — засвоєний суб'єктом спосіб виконання дії, який забезпечується сукупністю набутих знань і навичок. Вміння формується шляхом вправ і створюють можливість виконання дії не лише у звичних, а й у змінених умовах. Розрізняють загальнонавчальні (які стосуються всіх навчальних предметів) і спеціальні (характерні для конкретного предмета) вміння. Володіння сукупністю основних загальнонавчальних вмінь називають вмінням учитися. Воно включає: навчально-організаційні вміння (вміння формулювати мету й

визначати завдання діяльності; вміння раціонально планувати діяльність; вміння створювати сприятливі умови для власної діяльності: режим, гігієна і порядок робочого місця, загартування та інші); навчально-інформаційні (вміння здійснювати бібліографічний пошук; вміння працювати з технічними джерелами інформації; вміння здійснювати спостереження); навчально-інтелектуальні вміння (вміння мотивувати свою діяльність; вміння уважно сприймати інформацію; вміння логічно осмислювати навчальний матеріал, виділяючи в ньому головне; вміння раціонально запам'ятовувати; вміння розв'язувати проблемні пізнавальні задачі; вміння самостійно виконувати вправи; вміння здійснювати самоконтроль у навчально-пізнавальній діяльності).

Серед значних підходів пояснення даного поняття є:

– уміння як свідомо виконані людиною дії в процесі діяльності (П. Гальперін);

– уміння пояснюється як процес виконання конкретних видів діяльності за умови прояву особистістю готовності й здатності виконувати певну дію (О. Петровський). Однак, як окремий феномен уміння не можуть існувати, оскільки мають послідовний та нерозривний зв'язок з знаннями й навичками.

Отож, уміння – це системна, комплексна й об'єднана причинно-наслідковим зв'язком низка дій, які спрямовані на планування, встановлення, виокремлення головного і другорядного у межах спеціальних, предметних вмінь, проявляється у процесі споглядання на художній витвір, прослуховування музичного твору та дослідженні теоретичної інформації та на основі аналізу створення власного творчого доробку. На відміну від здібностей, уміння є проявом мотиваційного внутрішнього пориву у діяльності.

Перш ніж розглянути художньо-творчі вміння як вузький спектр понять, ми звернемося до трактування поняття *творчість*. І. Малафіїк [39] описує *творчість* як процес здійснення людиною окремих творчих дій задля

створення нового або модифікованого продукту. І перехід від підготовки і реалізації задуму відбувається за умови самостійного впровадження знань і умінь у типових і нетипових ситуаціях задля пошуку альтернативних рішень та переосмислення презентації власного доробку. Впровадження мистецьких інтегрованих курсів посилює проблемну сферу дослідження курсу «Мистецтво» і формує його психологічну готовність до цілісного сприймання мистецького світу.

Однак, прослідковуючи різні трактування, *Словник мистецьких термінів* [68] і *Словник термінів і понять сучасної освіти* [69] подають абстрактне пояснення поняття *творчість* як діяльність особистості, що має вплив не лише на формування матеріального, а й на духовно-ціннісне бачення мистецтва з огляду на розвиток творчого потенціалу в межах культурного зростання.

У *Філософському енциклопедичному словнику* творчість відображається в продуктивній діяльності особистості і виражається у вигляді свободи вибору та оновлення бачення зовнішньої детермінації, як людської активності, яка змінюється під впливом внутрішньої самовизначеності. Творчість у філософському трактуванні є результатом створення з нічого (від ідеї до продукту) нових, інноваційних, індивідуальних, неповторних, варіативних процесів кінцевого продукту [76, с. 630].

Також проаналізувавши думки Т. Мієр, Г. Бондаренка, В. Савоша, К. Логвиненко [51] ми впевнилися, що творчість – це послідовна, різнобічна та індивідуальна траєкторія розвитку, що базується на щоденній творчій діяльності, в прояві особистістю особистісної якості (креативності); забезпеченні втілення теорії в дії; вмінні генерувати нові та аргументувати створені творчі рішення; в індивідуальності особистості; творчій активності; духовному сприйнятті навколишнього світу.

В ході подальшого дослідження нами було окреслено основні напрями трактування поняття *творчість*, а саме : 1) процес; 2) розвиток; 3)

діяльність; 4) новизна. На рис. 1.1 подано взаємозв'язок між складовими змісту поняття *творчість*, що вбачає недовершеність та багатогранність поглядів на сприйняття та розуміння поняття.

Творчість є загальним процесом, що в своїй сукупності поєднується з діяльністю через вміння та формує лінію всебічного розвитку учня; і в кінцевому результаті дозволяє на основі візуального сприйняття, впливу суспільства та дотримання особистісних цінностей створювати відносно, частково або повністю нові продукти діяльності.

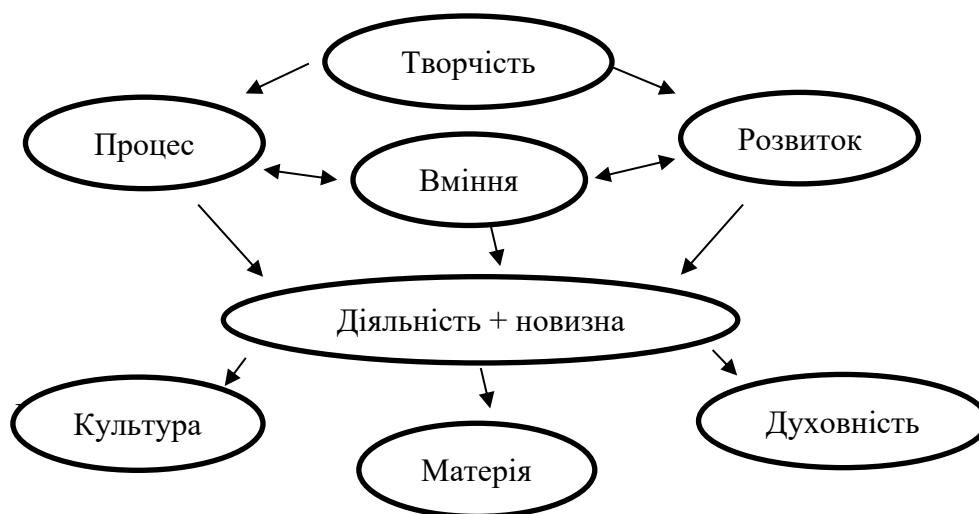

Рис 1.1. Тракткування поняття творчості як індивідуальної траєкторії розвитку

Спираючись на думки С. Сисоєвої [66] можемо зазначити, що розвиток і формування творчої особистості учня залежить від повністю сформованого творчого педагога, який має високий рівень розвиненості ціннісних мотивів, особливостей творчого характеру та умінь, що забезпечують комплексний, системний та ефективний навчальний процес загалом.

На думку, С. Сисоєвої розвиток творчих вмінь та творчої особистості базуються на низці чинників та визначає відповідні критерії оцінки:

— проблемне бачення (усвідомлення та виокремлення проблеми чи питання, яке потрібно вирішити); високий рівень передбачає здатність подавати та усвідомлювати проблему, середній – усвідомлення проблеми з

виокремленням лише окремих аспектів; низький – формулювання рішення за умови зовнішньої допомоги;

– пропонування гіпотез, припущень та оригінальних ідей (ця здатність включає конструювання конкретних і системних висновків, які базуються на фактах про розвиток явищ і об'єктів) оцінка за критеріями: високий рівень – вихід за межі правила, будувати винятки і змінюючи точки зору абстрагувати поставлені задачі; висування оригінальних і креативних ідей; середній рівень – не вміння формулювати умовиводи, без чіткого окреслення гіпотез, визначення лише окремих частин новизни; низький – забезпечення лише окремих частин теоретичного обґрунтування, відсутність проєктування нових ідей;

– дослідницька діяльність (здатність пошуку нового за допомогою наукових напрацювань; високий – використання актуальних фактів, обґрунтування великої кількості джерел з конкретної досліджуваної теми; середній – дослідницька діяльність здійснюється під керівництвом; низький – наукові засоби використовуються частково, суб'єктивне узагальнення;

– аналіз, інтегрування та синтезування інформацію (вміння диференціювати та класифікувати, поєднувати та шукати взаємозв'язки); високий – порівняння, виокремлення частин предметів, мистецьких понять, предметів, усвідомлення інформації та формулювання висновків; середній – не вміння робити розподіл, не чітке розмежування головного і другорядного; низький – репродуктивний рівень інтерпретації під керівництвом;

– розвиток уяви, фантазії (процес пізнання побутових мистецьких образів); високий – вміння створювати творчі образи та втілювати ідеї; відтворення пропущених елементів; прояв творчого задуму в художніх роюботах; середній – вихід за межі реального з дотриманням чітких правил художніх композицій, часткове копіювання; низький – перенесення візуальної інформації орієнтуючись на приклад за аналогією;

– виокремлення та пояснення протиріч (діалектичні протиріччя); високий – самостійне аргументування сумісності нового з вже існуючим;

середній – протиріччя визначені за допомогою зовнішньої допомоги, багаторазовим порівнянням; низький – знаходження тільки під керівництвом; – міжособистісне спілкування (встановлення контакту зоточенням, задля обговорення, пояснення своєї думки щодо художнього образу, предмету чи явища задля культурного зростання); високий – вільне висловлення думок, забезпечення обговорення предмету з різних сторін, співпраця; середній – лише висловлення окремих думок без аналізу, встановлення контакту лише за необхідності; низький – ізольоване спілкування без проникнення досліджуванним питанням [66, с.159 – 151].

На основі проаналізованої методичної літератури нами було окреслено основну траєкторію пояснення формування художньо-творчих вмінь. Н. Бібік [5] та Л. Масол [45] пояснюють, що їх формування є процесом діяльності, в основі якого лежить художньо-образне, креативне, асоціативне мислення, інтерпретація та осмислення художніх образів. Вони є активним ресурсом для збагачення емоційно-чуттєвого досвіду учнів молодшого шкільного віку через дослідження просторових, часових і просторово-часових видів мистецтва.

Розвиток та постійне вивищення рівня сформованості художньо-творчих умінь можливе за умови впровадження ефективного конкретного засобу для застосування в освітньому процесі.

Поняття *засіб* у *Великому тлумачному словнику* [10] трактується як спосіб або дія, які сприяють ефективному досягненню поставленої конкретної цілі та в межах технологічних, емоційних та практичних можливостей. Засіб є інструментом, в нашому випадку цим засобом є процес вивчення мистецьких інтегрованих курсів, який дозволяє підвищити рівень формування в учнів 3 класу художньо-творчих умінь.

С. Клепко [23] споглядаючи з точки зору філософських досліджень І. Козловська [24] у межах дидактичної площини та М. Іванчук [20] у вимірі впровадження в межах навчання учнів молодшого шкільного віку вказують, що інтеграція має значний вплив на: системне та поетапне засвоєння учнями

теоретичних і практичних знань, формування пізнавального інтересу, становлення уявлень про цілісну картину світу.

За дослідженнями Л. Масол [41] в понятті *інтеграція* закладено внутрішню цілісність, в якій взаємопов'язані диференційовані частини і функції системи, яка в загальному процесі утворює стан довершеності. Саме в цьому процесі об'єднання та встановлення зв'язку утворюються взаємообмін між елементами та діями різних предметів задля утворення єдиного цілого. Побудова цілісності не формально сумує елементи, а створює простір для об'єднання процесів інтегрування в мистецькій площині задля формування різнобічного споглядання на різні види мистецтва і пошуку в них єдиного цілого.

Основними інтегруючими чинниками є взаємовплив (надання властивостей одного явища чи предмета іншому), взаємозв'язок (пошук спільних рис об'єкту), взаємопроникнення (надання нових можливостей і зміна бачення на художні образи), взаємодія (відтворення одночасної та практичної дії) [41, с. 21].

Мистецтво як поняття, в свою чергу, вміщає в собі декілька трактувань. У книзі *Енциклопедія освіти* [16] визначення *мистецтво* набуває значення як вдосконаленого вміння виконувати конкретну справу, втілювати це в різних галузях, проявляти майстерність. А друге визначення подається в іншому спектрі як художньо-творче відображення дійсності в сфері творчої художньої діяльності. Саме від самого поняття *мистецтво* вибудовується термінологічний каркас всіх пов'язаних з творчістю визначень. *Мистецтво* є базовим теоретичним забезпеченням поглядів на художній образ, творчу діяльність та на предмет вивчення в освіті.

Поняття *мистецтва в освіті* як ключовий засіб пізнання світу, який на основі художніх образів відкриває шлях для мислення учнем молодшого шкільного віку розкодовувати інформацію та вступати в діалогічний процес осмислення не тільки художнього чи музичного твору а й давати художньо-естетичний відгук. О. Комаровська [83] також запевняє, формування

ключових компетентностей та розвиток художньо-творчого мислення учнів молодшого шкільного віку здійснюється за умови вміння аналізувати просторові, часові та синтетичні мистецтва, проявляти художню емпатію та осмислювати візуальний художній ряд.

Інтеграція з використанням її основної дидактичної функції – об'єднання сукупності механізмів та технологій вивчення навчальних предметів – дає початок для конструювання й розробки змісту та системи інтегрованих курсів. Навчальні елементи, які подаються в предметній логіці є підсистемою дидактичних одиниць системи планування навчального курсу. Інтегрований курс поєднує в собі автономію окремого предмету та утворює міжпредметну логіку, що дозволяє створювати причинно-наслідкові, логічні та теоретичні зв'язки.

Процес інтегрування забезпечується упорядкуванням низки взаємодій предметів задля пояснення та обґрунтування конкретної ідеї або тематики. Серед ряду інтеграторів, які мають вплив на формування процесу мистецької інтеграції предметно-образні – теоретичне спрямування, емоційно-образні – чуттєве сприймання, понятійні – пояснення та аргументування, світоглядні – цілісне бачення. Серед основних мистецьких інтеграторів є відповідні категорії починаючи від художнього образу, гармонії, стилю, жанру, ритму, та завершуючи формою, симетрією, динамікою та контрастом, які поєднуються в сприйманні кількох предметів і утворюють загальне ціле. Теми, які співзвучні та мають смислові зв'язки відкривають шлях для створення інтегративного поля для поєднання та групування змісту навчальних предметів у суцільну системно-логічну структуру. В змісті інтегрованого курсу мистецтва для учнів молодшого шкільного віку було виокремлено світоглядну систему, що передбачає творчу активність особистості та прояв її ціннісних орієнтацій – поглядів, бачень, уявлень, умовиводів, оцінок, ідеалів, суджень, переконань. Базовими компонентами побудови інтегрованого курсу є дві «Музичне мистецтво» та «Образотворче мистецтво», які за тематичним змістом скомпоновані в органічно поєднуванні

духовно-світоглядні орієнтації та в сукупності доповнюються іншими синтетичними мистецтвами, такими як хореографія, кіноіндустрія, театралізована діяльність, цирк [41, с. 22].

Інтегративними навчальними напрямками є можливість залучати учнів молодшого шкільного віку до поглибленого, деталізованого вивчення предмета мистецького циклу задля розвитку критичного мислення; креативності; вміння приймати виважені рішення та надавати зворотній зв'язок щодо здобутого особистого чи досвіду інших; застосовувати знання на практиці та формувати індивідуальний стиль створення художнього доробку та погляду на мистецтво.

Аналізуючи зарубіжний досвід поглядів на інтегрування мистецтв американським практико-орієнтованим навчанням, можемо зазначити, що інтегроване навчання мистецтва є засобом залучення учнів до взаємодії, прояву ініціативи та забезпечення співпраці в межах створення та захисту суспільно-корисного продукту [79].

Враховуючи аргумент, що мистецтво як індикатор підвищення рівня загальних навичок мислення учнів (наполегливість у виконанні завдань, більш стійка увага, чіткіші навички спостереження, багатші засоби для вираження та краща соціальна взаємодія) процес навчання «з мистецтвом і через мистецтво», тобто інтеграція мистецтва створює попит і пропозицію серц освітнього середовища. Мистецька інтеграція задовольняє поглиблене сприйняття процесу навчання, забезпечення встановлення зв'язків між новими знаннями та раніше вивченими мистецькими поняттями, посилення аналітичних навичок та покращення здатності синтезувати інформацію в глобальне концептуальне мислення [82].

Із системи цілого сприймання мистецької інтеграції інтегрований урок виокремлюється як окрема одиниця серед низки тематично обґрунтованого планування та є обмеженим у часі відрізком вивчення та дослідження однієї дефініції, художнього поняття чи процесу, що створює синтезоване відображення в сприйнятті учнями молодшого шкільного віку досліджуваної

проблеми, яка має спрямованість на досягнення вивчення конкретного інтегратора (тематичного, світоглядного, комплексного або естетико-мистецтвознавчого). Інтегрований курс, в свою чергу, є структурованим переліком тематичного викладу календарного планування з допоміжним методичним та дидактичним матеріалом.

Інтегровані мистецькі курси є засобами впливу та забезпечення розуміння учнями молодшого шкільного віку мистецтва загалом та його частин та складників: творчість, художньо-творчі уміння, художньо-творча діяльність.

Виокремлені нами робочі визначення понять дослідження подані в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.1

Поняття	Визначення
уміння	системна, комплексна й об'єднана причинно-наслідковим зв'язком низка дій, які спрямовані на планування, встановлення, виокремлення головного і другорядного у межах спеціальних, предметних вмінь, проявляється у процесі споглядання на художній витвір, прослуховування музичного твору та дослідженні теоретичної інформації та на основі аналізу створення власного творчого доробку [39, 16]
творчість	діяльність особистості, що має вплив не лише на формування матеріального, а й на духовно-ціннісне бачення мистецтва з огляду на розвиток творчого потенціалу в межах культурного зростання людської активності, яка змінюється під впливом внутрішньої самовизначеності [76, 69, 68]
художньо-творчі уміння	процес діяльності заснований на відображенні художньо-образного, асоціативного мислення, інтерпретації художніх образів, збагаченню емоційно-чуттєвого досвіду через дослідження просторових, часових і просторово-часових видів мистецтва [5, 45]
засіб	спосіб, дія спрямована на досягнення конкретної цілі в межах спеціальних можливостей [10]
мистецтво	засіб пізнання світу, який на основі художніх образів відкриває шлях для мислення учнем молодшого шкільного віку розкодовувати інформацію та вступати в діалогічний процес осмислення не тільки художнього чи музичного твору а й давати художньо-естетичний відгук [26]

інтеграція	об'єднання чого-небудь для утворення цілого або відновлення цілісності, вища форма взаємодії, тому що вона передбачає не лише взаємовплив і взаємозв'язок, а й взаємопроникнення елементів, координацію їх дій [41]
мистецькі інтегровані курси	технологічно-конструйовані матеріали, що передбачають виявлення певних дидактичних одиниць, представлених у внутрішньо-предметній логіці, та елементів міжпредметної логіки та мають дві складові – образотворче і музичне мистецтва [43]

Отже, проведений нами теоретичний аналіз джерел та окреслений нами основний термінологічний каркас дослідження задля ефективної подальшої наукової розвідки показав, що формування художньо-творчих умінь є складним, багатогранним та систематичним процесом, який досліджується у контексті філософських, педагогічних та психологічних дослідженнях.

1.2. Теоретичні основи організації та методики проведення занять з музичного та образотворчого мистецтва

Навчання в сучасній початковій школі ставить за мету перетворити репродуктивний спосіб засвоєння знань, умінь і навичок на практичне орієнтування в житті в спогляданні на процес вивчення предмету у взаємопов'язаній цілісності. Заняття як форми навчання вимагають постійної підготовки, планування та переосмислення змісту через вплив зовнішніх і внутрішніх чинників на поведінку, засвоєння матеріалу та прояву активності в учнів молодшого шкільного віку.

Інтегрований предмет «Мистецтво» створений як унікальний, нетрадиційний та новітній курс, в змісті якого поєднуються складові мистецько-синтетичного, образотворчого та музичного спрямування.

За типовими освітніми програмами О. Савченко [73] та Р. Шияна [72] мета навчання мистецької освітньої галузі у початковій школі передбачає формування духовно-культурних цінностей через художньо-творче самовираження під час дослідження та взаємодії з авторським чи народним мистецтвом; художньо-естетичний розвиток як цінителя вітчизняної та зарубіжної спадщини в мистецькій спрямованості; формування мистецьких предметних та міжпредметних компетентностей, для застосування їх в реальному житті.

Завдання, які постають у межах вивчення інтегрованого курсу мають структурно-логічну послідовність та описують різноманітність способів та проєктування очікуваних результатів. Інтерпретацію, опис та відмінність завдань представлених двома авторами представлено в таблиці 1.2.1.

Але не зважаючи на, різні способи досягнення очікуваного результату інтегрований курс базується на таких змістових лініях: «художньо-творча діяльність», «сприймання та інтерпретація мистецтва», «комунікація через мистецтво». Саме в межах цих змістових ліній відображається всебічний розвиток особистості та її художньо-творчих умінь.

Таблиця 1.2.1

За О. Савченко	За Р. Шиян
орієнтація на чуттєву сферу; набуття досвіду; загадчення емоційноестетичних переживань; розширення мистецьких цінностей та уподобань	духовно-ціннісна орієнтація; формування шанобливого ставлення до мистецької спадщини України та світу
підвищення мотивації до взаємодії зі світовим та українським мистецьким; формування ціннісного ставлення до мистецьких здобутків різних народів	збагачення досвіду створення мистецьких образів (оволодіння елементарними мистецькими вміннями художнього та творчого спрямування) на основі теоретичних та практичних знань
формування умінь на рівні художнього сприймання; переосмислення, аналізу та оцінки творів мистецтва; художньої комунікації; рефлексії та аргументації мистецьких термінів та їх значень; художньо-творчої діяльності за допомогою різних видів мистецтва, розуміння способів, методів використання цифрових технологій під час створення мистецького продукту	прояв творчого самовияву та індивідуального стилю особистості через призму розкриття творчого потенціалу учня/учениці; розвиток мислення на основі художніх образів, стимулювання художніх інтересів; виявлення та збагачення естетичного смаку;
самопізнання та самовираження, розуміння емоційних станів та їх відображення у власній художній творчості; прояв креативності	особисте ставлення, інтерпретація та вистовлення думок щодо творів мистецтва початкові знання про види мистецтва та їх взаємозв'язки
прогнозування власних творчих здобутків та їх значення в житті	мистецтво в соціальному вимірі; вміння висловлювати думку та реалізувати творчі ідеї
формування в учня/учениці культури глядач-слухач	емоційне задоволення задля власного самовдосконалення

В межах змістової лінії «Художньо-творча діяльність» учень молодшого шкільного віку набуває знанняву основу художнього мовлення, теоретичного засвоєння знань з різних типів і видів мистецтва, що дозволяє проявляти його креативності, творчих здібностей та застосувати художньо-

творчі вміння в діяльності. Ця змістова лінія забезпечує формування умінь експериментувати з різноманітними засобами творення мистецьких образів, імпровізувати з естетичним сприйняттям та відтворенням, використовувати та досліджувати мистецькі напрямки.

Не менший вплив на формування художньо-творчих умінь має програмний матеріал змістової лінії «Сприймання та інтерпретація мистецтва», яка передбачає активний пізнавальний процес як чинник пропагування мистецьких цінностей особистості в та через художні твори. Саме реалізація її вимог сприяє розвитку емоційного сприйняття учнів, збагачення художньо-естетичного досвіду, формуванню умінь взаємодіяти через сприйняття, інтерпретацію, аналіз та оцінку мистецтва та висловлювати свої припущення, судження та висувати умовиводи.

В свою чергу, змістова лінія «Комунікація через мистецтво» ціленаправлено діє в межах соціального залучення дитини до мистецького обміну та усвідомлення власного «Я» (досягнення і можливості у мистецькій діяльності). Реалізація завдань змістової лінії під час викладання інтегрованого курсу забезпечує формування умінь представляти та захищати себе як творчу особистість та свої досягнення і здобутки, надавати відповідну оцінку, обмінюватись з іншими поглядами, ідеями та задумами відповідно до дослідження творчої теми з предмету; презентувати та брати участь в колективних творчих проєктах.

Враховуючи що мистецтво у початковій школі засноване на реалізації ціннісного, компетентнісного, діяльнісного, особистісно зорієнтованого, ігрового та інтегративного підходів, то планування, організація та побудова інтегрованих курсів та системи уроків задля формування художньо-творчих умінь, взагалом здійснюється за такими чинниками:

— методично-доцільний підбір завдань, теоретичної і практичної інформації, орієнтуючись на вікові особливості учня молодшого шкільного віку; (вільне володіння державною мовою та коментування та рефлексивні оцінки власної художньо-творчої діяльності);

- забезпечення послідовності викладу та проєктування на життєвий досвід учнів молодшого шкільного віку (художні інтереси, досягнення, потреби та прагнення);

- теоретичне наповнення та пояснення основних термінів та їх інтегративного поєднання в двох напрямках – образотворчому і музичному (взаємозв'язки між видами, типами і засобами мистецтва та пояснення значення художньої виразності творів (пропорції частин художнього чи музичного твору, музичний і художній ритм, темп, динаміка, симетрія, асиметрії, рух);

- проєктування колективних, індивідуальних та парних творчих робіт та участь у мистецьких заходах (наприклад, відвідування галереї та створення на основі своєї власної міні-галереї задля обміну вподобаннями та зайняти місце серед творчого розвитку оточуючої спільноти) [73, 89 – 94].

Згідно новим рекомендацій нами було описано та розглянуто основні детермінанти та особливості впровадження та проведення уроків «музичного» та «образотворчого» мистецтв як окремих значущих елементів загального курсу, задля встановлення цілісності застосування структури побудови уроку мистецтва.

Організація занять мистецької освітньої галузі державного стандарту повинна здійснюватися за дидактичною структурою. Нами було описано орієнтовний структурний план заняття образотворчого мистецтва, який подано в таблиці 1.2.2.

Заняття з музичного і образотворчого мистецтва повинні бути структурованими, мати логічний взаємозв'язок та створювати умови для ефективного засвоєння учнями інформації та прояв власної творчої ініціативи.

Згідно сучасних вимог інтегровані заняття слід урізноманітнювати та використовувати нетрадиційні форми, методи та прийоми роботи (розуми, конкурси, колективна творча діяльність (панно, інсценівки, театралізовані

постановки), ігри, творче споглядання, подорожі до минулого в мистецтві, дослідження мистецтва).

Таблиця 1.2.2

Структурний елемент	Зміст	
Мета	чотириєдина (мотиваційний, когнітивний, практичний та поведінковий складники)	
Різновиди занять	створення художнього образу з натури; сприйняття оточуючої дійсності чи мистецтва; зображення з натури, за уявою, за пам'яттю практична художня діяльність	
Методи прийому	і репродуктивні: розповідь, бесіда, коментар; демонстрація візуального ряду; виклад нової інформації; інструктаж; педагогічний малюнок; демонстрування технік спостереження	творчі: пізнавальна, ігрова та практична діяльність; стуимул до творчої активності; класифікація, аналіз;
Види мистецтв, що інтегруються на занятті	живопис, архітектура, графіка, література, скульптура, декоративно-вжиткове мистецтво, хореографія, художня фотографія, театр	
Хід уроку	I. Організаційний II. Мотиваційний III. Актуалізаційний IV. Засвоєння нових знань V. Визначення практичних завдань заняття Фізкультхвилинка VI. Самостійна художньопрактична діяльність учнів VII. Завершення заняття VIII. Домашнє завдання	

В таблиці 1.2.3 нами представлено орієнтовний структурний план заняття музичного мистецтва.

Організація заняття з цілісним сприйняттям навколишнього середовища та мистецьких проявів забезпечується інтегрованим підходом та згідно означеної структури.

Таблиця 1.2.3

Структурний елемент	Зміст
Мета	Чотириєдина (мотиваційний, когнітивний, практичний та поведінковий складники)
Навчальний матеріал	твори класичного, народного, сучасного мистецтва для слухання, вправи, поспівки, народні та композиторські пісні, вокалізи на теми з класичних творів
Тип заняття	поглиблення знань, підсумковий, нестандартний, комбінований
Хід заняття	I. Організація класу до заняття II. Повідомлення теми, мети, завдань заняття, мотивація навчальної діяльності школярів III. Слухання музики (твори народного, класичного, сучасного мистецтва за програмою, відомості про композиторів, виконавців, про написання творів) IV. Хоровий спів (розспівування – вокально-хорові вправи; розспівки; вправи на основі мелодій пісень; сольфеджування; вправи за відносною системою сольмізації; фонопедичні) V. Гра на елементарних музичних інструментах (ноти) Музично-ритмічні рухи (рухи під музику) VI. Музична творчість (літературні тексти, моделі для імпровізацій, твори для слухання, хорового співу) VII. Вивчення теоретичного матеріалу з музики (закріплення загальних музично-естетичних, жанрово-стилістичних понять, вивчення музичної грамоти в процесі практичних видів діяльності) поспівки, вправи, моделі для імпровізацій, диктанти, пісні, оркестрові партитури, кросворди, музичні конструктори, лото VIII. Підсумки заняття, оцінювання, повідомлення домашнього завдання

Орієнтовну структуру заняття переосмислено Н. Сіранчук [67] та представлено в інтерпретованій послідовності, та описано основні засоби, (гармонійна виразність мистецтв, матеріали та інструменти для творчої діяльності), етапи (організаційний, оголошення теми та мети, сприймання та усвідомлення матеріалу, практична діяльність (інтегровані завдання творчого та репродуктивного характеру), самостійна художньо-практична робота; підсумки, рефлексія, аналіз і оцінка робіт).

Також розглядаючи музичний компонент інтегрованого заняття можна зазначити, що основним творчим поштовхом до вивчення музичного твору чи сприймання аудіо-візуального матеріалу є зацікавлення учнів молодшого шкільного віку практичним досвідом та життєвим прикладом про автора чи написання твору. Також, залучення дітей до рухової інтерпретації, вивчення під час підспівування та розспівок, інсценізація твору та перенесення його на мовленнєвий опис, відтворення елементів твору на дитячому музичному інструменті забезпечує формування повноцінного сприймання мистецтва як складову реального життя.

Зміст пропонованих творчих завдань, в яких поєднані просторові (образотворче мистецтво – архітектура, скульптура, дизайн, художня фотографія, графіка, гравюра, живопис, декоративно-ужиткове мистецтво), часові (література, мистецтво) та просторово-часові (театр) відображається в: доборі або написанні описів, творів думок до музичних творів, картин, написанні відгуків про музику, твір чи репродукцію та обґрунтуванні власного естетико-музичного і -художнього смаку; виконанні ілюстрацій до літературного твору чи прослуханого музичного витвору, створенні робіт з різних матеріалів (глина, пластилін, картон, папір) в різних техніках, створенні костюмів, масок та декорацій.

В свою чергу, музичні творчі завдання можна поділити за такими двома категоріями:

- ритмічні, мелодичні (за внутрішніми характеристиками)
- вокальні, мовні, комплексні, інструментальні (за зовнішніми характеристиками).

Процес засвоєння музичних понять відбувається в три етапи:

- чую та відчуваю (цілеспрямоване слухання – поспівки, пісні, інструментальні твори);
- бачу (узагальнення – визначення, поняття, знаки, схеми, таблиці, ілюстрації, посібники, підручники, візуальний матеріал);

— виконую (практика — спів, гра на дитячих музичних інструментах, рухи, творчість, імпровізації) [67, с. 116 – 142].

Наступним важливим етапом є використання, впровадження засобів ефективного залучення учнів до вивчення навчального інтегрованого курсу «Мистецтво», що передбачає оновлення та аналіз методичного забезпечення — підручників.

Проаналізовані нами підручники для 3 класу: Г. Кізілової, О. Шулько [22]; Н. Лемешевої [34]; О. Лобової [37]; Л. Масол, О. Гайдамаки, О. Колотило [47]; В. Островського [54]; Т. Рублі [60] представляють авторське бачення інтегрованої моделі мистецької освіти (розпочинаючи різнобарвністю тематик, підбором творів для сприймання і відтворення, до завершальної продуманої системи завдань), що створене на основі типових освітніх програм.

Підручник Л. Масол, О. Гайдамаки, О. Колотило Масол [47] побудований з врахуванням вікових особливостей учнів 3 класу та має завдання репродуктивного і творчого характеру задля розуміння теоретичної інформації з теми, обґрунтуванні власного бачення творчого процесу та створення власного доробку. Також для закріплення знань в підручнику передаються основні тенденції та загальна картина дослідженої мистецької теми (Рис. 1.2.1). В підручнику задля ефективної творчої взаємодії та соціальної залученості завдання пропонуються героями Ляською і Барвиком, з допомогою яких діти опановують основні принципи музичного і образотворчого мистецтва.

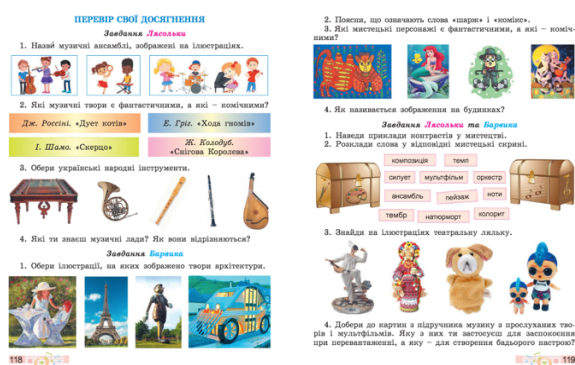

Рис 1.2.1. Підсумкові завдання творчого і репродуктивного характеру

Підручник О. Калініченко [21] розкриває змістове наповнення та різноманітність тематик від народного до зарубіжного спадку. П'ять героїв, які супроводжують учнів протягом року під час вивчення предмету, відкривають значення та вплив гармонії на творчий процес, зазначають основні принципи побудови та становлення образотворчого мистецтва, пояснюють театралізацію та дизайн як частину творчості яка розкриває музично-творчу палітру мистецького курсу. На рис. 1.2.2 представлено приклад завдання на засвоєння музичних контрастів та вміння комбінувати музику з візуальним матеріалом.

Наша подорож світом Мистецтва триває!

Твої друзі — чарівниця Гармонія, королева Композиція, король Декор, королева Мелодія та король Ритм — знову раді вітати тебе у світі Мистецтва! Сподіваємося, що ти дізнаєшся багато нового про музику, живопис, театр, кіномистецтво.

Успіхів тобі у творчості, радості відкриттів!

М/ф «Чарівний горох».

Виконай пісню «Веселка» з контрастами. Змінюй динаміку і темп.

Пограйте у гру «Контрасти». Додайте до карток із динамічними відтінками картку **m**. Які зміни відбулися?

Створюйте ланцюжки з карток і співайте на склад «ла». Слухайте, як по-різному звучить ваш голос.

mp	p	mf	f
mf	f	p	mp

Замість слів розклади картки з позначками:

гучно — тихо — не дуже гучно — не дуже тихо — гучно

?				
---	--	--	--	--

не дуже тихо — гучно — не дуже гучно — тихо — тихо — не дуже тихо

--	--	--	--	--	--

27

Рис. 1.2.2. Приклад завдань на засвоєння теоретичних знань

В підручнику Л. Аристової [2] головні герої Міка, Мальовничка розкривають мистецьку тематику кроків як дослідження художніх та музичних явищ в послідовному поєднанні та забезпечують необхідність до активізації мислення учня задля висловлення емоційного ставлення, формування світоглядного бачення на мистецтво й забезпечення умов для розвитку вміння самопрезентувати, комбінувати та створювати оригінальні ідеї, задуми та творчі надбання (рис. 1.2.3).

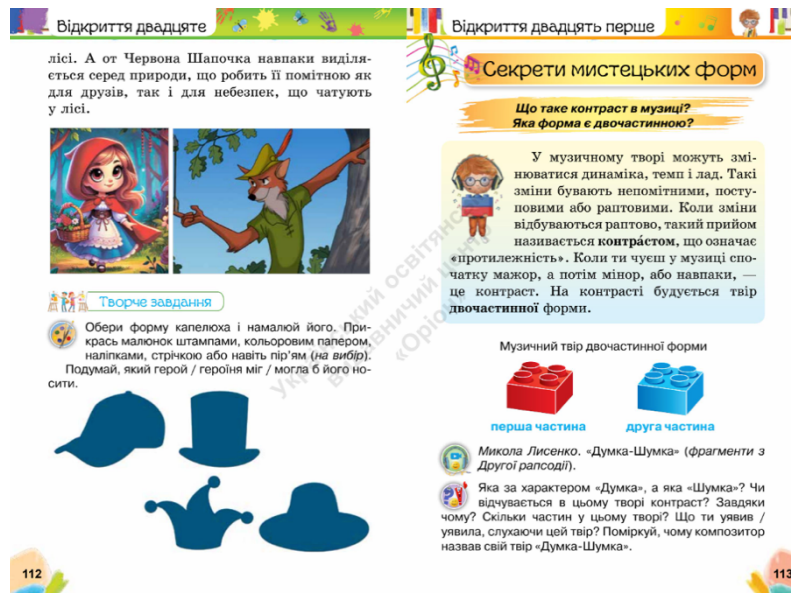

Рис. 1.2.3. Приклади завдань з підручника «Мистецтво» Л. Аристової

В. Островський [54] в своєму підручнику передав колоритність осінньої, зимової та весняної пори через основні поняття з мистецьких тем (гармонія, інтонація, звук і колір, мова мистецтва, творіння естетики, динаміка, лад, сюжет, мистецтво танцю, внутрішній відголосок на твори мистецтва, національний характер, українські мотиви у світовому мистецтві). На Рис. 1.2.4 представлено пояснення для учнів 3 класу розуміння основних мистецьких понять.

Рис. 1.2.4. Пояснення поняття через візуальне сприйняття

Завдання в підручнику Лемешевої [34] мають дослідницький характер і спонукають учнів 3 класу застосовувати отримані елементарні знання з образотворчого чи музичного мистецтва, помічати та комбінувати звуки та кольори, пристосовувати і модифікувати сюжетні малюнки, прості мелодії та тексти, також переосмислювати, фантазувати та відтворювати з пам'яті (Рис. 1.2.5).

Рис.1.2.5. Приклад завдань для прояву творчої активності учнів

Підручник Г. Кізілової [22] побудовано за принципом мистецтва працювати в команді. Завдання в навчальному підручнику пронизані завданнями на вміння учнем діяти в мистецькому просторі, не боятися висловлювати свою думку та втілювати ідеї в колективно-корисні творчі підсумкові уроки-ігри (Рис. 1.2.6).

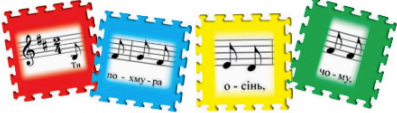
Підручник «Мистецтво» як інструмент для оптимізації навчання учня молодшого шкільного віку та орієнтир структурування та урізноманітнення занять відповідно до тематики, добору мистецького матеріалу забезпечує напрямок застосування методичного інструментарію (презентації, візуальний, аудіо-візуальний матеріал, демонстрація картин, музичні інструменти).

8. Давай пригадаємо. Урок-гра

Урок-гра — незвичний, але цікавий урок. Артик і Артура запрошують тебе до гри. Усі завдання ти виконуватимеш, граючись із друзями. Це допоможе створити згуртовану команду, уникнути конфліктів та непорозумінь, думати над поставленими завданнями «колективним розумом» та виконувати їх з гарним настроєм.

1. Гра «Склади нотні пазли»
Утвори три команди. Розгляньте малюнки. Назвіть кольори пазлів у потрібній послідовності. Яка команда виконає швидше, та і виграє.

2. Гра «Співачий ланцюжок»

Кожна команда обирає вивчену на уроках пісню. Співають «ланцюжком» по 2 слова. Хто не перерве співу, той переміг.

3. Гра «Проспівай і покажи»
Усі діти стоять у колі. Усі по черзі співають своє ім'я, а також показують якийсь жест. За сигналом учителя/учительки всі повторюють хором ім'я, а також жести і міміку.

4. Гра «Музична змійка»
Учні шикуються в три колони по одному. Кожна колона — «змійка» — має свій музичний твір (Микола Лисенко «Елегія», Петро Чайковський «Листопад», Людвіг ван Бетховен «Епізі»). Кожна група запам'ятовує свою мелодію. За сигналом учителя/учительки звучить одна з мелодій. «Змійка» починає

рухатися під музику, повторюючи ті рухи, що виконує гравець, який іде попереду. Коли музика зупиняється, «змійка» замирає. За сигналом «змійки» швидко шикуються на своїх початкових місцях. Виграє команда, яка впералася першою.

5. Гра «Спробуй, як я»

Лічилкою обирають ведучого/ведучу. Решта дітей, узявшись за руки, рухається по колу й наспівує:
Одне за одним крокуємо у такт.
Зупинимось на місці і зробимо... ось так!

Ведучий/ведуча демонструє будь-який танцювальний рух, а учасники повинні наслідувати його/її. Хто найточніше скопіює рух, того ведучий/ведуча призначає на своє місце. Наступні учасники мають вигадувати нові рухи.

Артик і Артура сподіваються, що запропоновані ігри подарували тобі радість та натхнення. Які завдання сподобалися тобі найбільше? Чим саме? Спробуй вигадати свою музичну гру і запропонуй друзям порозважатися разом.

Прочитай на дозвіллі казку Юрія Яриша «Ігачок і Соловейко».
Яка головна думка твору?

Рис.1.2.6. Приклад завдань для уроку-гри в 3 класі

Через дві складові сприймання (аналіз-синтез-інтерпретація мистецтва) та творення в мистецтві учень молодшого шкільного віку активно залучений до діяльності, яка має вплив на емоційну сферу та формування художньо-образного, творчого, критичного, й інших видів мислення, задоволення художніх потреб, орієнтирів, інтересів, ідей, смаків.

Учні 3 класу, навчаючись на другому циклі навчання, здобули початковий мистецький досвід, протягом першого циклу – 1 і 2 клас. В них є уявлення про окремі особливості образотворчого і музичного мистецтва та відбувається активний розвиток емоційного інтелекту, пам'яті, фантазії, мислення, уваги і уяви, які необхідні для збагачення художньо-творчого потенціалу.

Творчість та художньо-творчі уміння учнів 3 класу на заняттях мистецтва музичного циклу проявляються в діяльності через вокальні навички, спів з супроводом та без (акапелла), в ритмічному чутті (створення елементарного інструментального супроводу до пісні), під час гри на елементарних музичних інструментах, в хореографічних рухах під музику.

На заняттях з мистецтва образотворчого циклу учні, ґрунтуючись на художньому досвіді здобутому на початковому етапі вивчення мистецтва, опановують мову візуальних мистецтв, різні види мистецтв (живопис, графіка, ліплення, декоративно-ужиткове мистецтво) та застосовують в практичній діяльності елементарні закони композиції та перспективи, в яких передають принципи кольорознавства, побудови образів та способи стилізації.

Учень/учениця набуває в дії художньо-творчих умінь не тільки на фактичному і стовідсотковому відтворенні, а й на представленні варіативності процесу створення мистецького продукту та на можливості творчого експериментування, імпровізації та комбінування у власну композицію.

Деякі завдання мистецького циклу, що перегукуються з театралізацією та хореографічним мистецтвом відкривають для дитини цінність руху, динаміки та інсценізації через поєднання художнього образу, музичного супроводу та фізичного тілесного відгуку [49].

Заняття з мистецтва з урахуванням інтеграційної технології поділяється на такі елементи підготовки:

- мета уроку і завдання;
- прогнозування очікуваних результатів;
- пошук інтегратора, який буде використаний;
- практичне використання візуального, музичного (відео), художнього матеріалу
- створення моделі заняття.

Головними видами діяльності в мистецтві за Л. Масол [42] для молодшого шкільного віку є: творча, перцептивна, практична, пізнавальна, комунікативна, ігрова, які в поєднанні впливають на розвиток і формування художньо-творчих умінь учнів.

Л. Масол [42] розділяє мистецьку інтеграцію на декілька рівнів – світоглядний/тематичний, комплексний, естетико-мистецтвознавчий. Однак,

найпоширенішим в початковій школі є світоглядний або тематичний інтегративний вид, який прогнозується на основі спільного поєднання всіх видів мистецтв до єдиної теми, яка має зв'язок з життєвим досвідом учня/учениці. Світоглядна або тематична інтеграції вирізняється спорідненістю теоретичної інформації та понять у декількох мистецьких предметах.

Також ще одним видом інтеграції є комплексний, що в поєднанні світоглядної (тематичної) та естетико-мистецтвознавчої (естетичної, жанрової, художньо-мовної) переосмислюється та забезпечується через музично-кольорові співставлення, які активізують крос-модальну (міжсенсорну) взаємодію, тобто чуттєву складову учня.

Творчі завдання інтегрованого типу залежать від видів пропонованих вище інтеграцій та мають такий зміст:

- відтворити графічно мелодії;
- створити лінійний малюнок для передавання характеру руху мелодії (плавний, хвилеподібний, стрибкоподібний), напрям руху мелодії (висхідний, низхідний, горизонтальний), утворити і зобразити лінії-образи (пружинка, зигзаг, хвиля, пунктир);
- зображувати кольори за музичним тембром, ритмом, образами, темпом, настроями;
- створити унікальні композиції (сюжетно-тематичні, пейзажні, портретні, анімалістичні) через візуальне сприйняття переказати фрагмент мелодичного твору, мультфільму чи театральної вистави у власній інтерпретації;
- працювати з кольоровими гамами (контраст, яскравість, насиченість, хроматичність та ахроматичність кольорів і відтінків),
- створювати музичні образи на основі інтонування ритмів та , звукових плям, які б передавали характер і особливість героїв чи сюжет літературного твору чи художньої картини;

- відтворити по пам'яті чи додати власні рухи для передавання характеру танців, як відгук на художній чи музичний твір;
- спроектувати ілюстрації до творів з акцентуванням уваги на закони композиції, перспективи та на основі отриманих вражень від прослуханого, побаченого;
- відобразити жестами, танцювальними рухами, мімікою та пантомімою характерів головних героїв чи настрої, персонажів картини, образи і характер прослуханої музики; (оживлення картини та розігрування уявного діалогу створюючи власний сюжет; інсценізація літературних творів під музичний супровід з відображенням особливостей героїв.

Підготовка вчителя до заняття з мистецтва здійснюється в два етапи - попередній і безпосередній.

Для першого етапу характерним є відповідно до Державного стандарту початкової освіти обрати типову або авторську навчальну програму, підручники й методичні матеріали, додаткові джерела, проаналізувати практичний досвід та розробити календарно-тематичне планування.

Другий етап забезпечує конкретний зміст та постановку заняття (його мету, структуру, завдання, виховні аспекти; підбір методів, засобів, прийомів та форм проведення), в якому прослідковується частина поєднаного до єдиного цілого інформаційного матеріалу, який необхідно засвоїти учням 3 класу.

Методичні рекомендації щодо структурування занять з мистецтва згідно з інтегративним відображенням:

1. Мистецькі інтегровані заняття вирізняються тим, що дозволяють розширювати просторову творчість для пояснення вчителем та сприймання дітьми. Етапи заняття є логічно пов'язані між собою та спрямовані на досягнення конкретної мети з використання вчителем завдань з наростаючою складністю. Крім того, завдання мають викликати інтерес та створювати ситуацію успіху.

2. Заняття не повинно бути перевантажено надмірною кількістю інформації, так як учні 3 класу потребують руху, і без зміни діяльності учні втрачають інтерес і мотивацію. Потрібно зосереджуватись на одній темі та обговорювати її з різних сторін та взаємодіяти на практиці. Подання інтегрованих творчих завдань в інтерактивній формі та залучення ігрових елементів збільшить рівень зацікавленості та засвоєння знань, та допоможе активізувати навіть сором'язливих дітей. Емоційне сприйняття і позитивний настрій дітей створює можливості для сприйняття мистецтва як прояву креативності та творчості, а не репродуктивне відтворення існуючого. А практичний виріб, сценка чи малюнок створюють потяг дитини до власних мистецьких звершень.

3. Самостійне визначення річного розподілу навчального матеріалу по заняттях дозволяє вчителю обирати тематичне спрямування, навчальну програму, підручники. Вчитель обирає індивідуально чи проводити окремі заняття за коротким планом, чи розписувати деталі кожного етапу уроку (це дозволить не зрушити послідовність засвоєння матеріалу) В плануванні має бути логічність та структурованість, що забезпечить цілісність вивчення мистецького інтегрованого курсу.

4. Практична творча діяльність – це доповнення до засвоєного нового матеріалу (інформація; визначення; термінологія), яке сприяє формуванню естетичного досвіду учнів молодшого шкільного віку, та поділяється на такі види: спів, гра на музичних інструментах, практичні завдання з образотворчого мистецтва тощо.

Вчителю, розробляючи структуру заняття з інтегрованого курсу мистецтва потрібно передбачити поєднання творчих та ігрових елементів, які сприятимуть розвитку креативного мислення, формуванню художньої комунікації; вміння співпрацювати. Зміна видів діяльності дозволяє підтримувати концентрацію уваги та стимулювати пізнавальний інтерес до творчої діяльності, що позитивно впливає на емоційний стан учнів.

В здатності вчителем регулювати ритміку та темп заняття залежить ефективність педагогічної діяльності та постановки навчального процесу. Потрібно оптимально розподіляти час на окремі види діяльності, зокрема, без надмірного зосередження на одному завданні при необхідності їх динамічної зміни, без некоректного прискорення темпу, враховуючи вікові особливості учнів, які потребують додаткового часу на організаційні моменти або технічні аспекти (наприклад, при роботі з комплексними художніми техніками чи музичними інструментами).

Наочність є важливим елементом залучення уваги учнів та ефективному засвоєнню матеріалу, тому на інтегрованих заняттях потрібно в більшій мірі використовувати завдання на зіставлення та порівняння різних видів мистецтва, завчасно забезпечувати заняття з мистецтва відповідними візуальними та аудіо-матеріалами (репродукціями творів, аудіо-записами, реквізитом для театралізацій тощо). Частіше перешкодою в ефективності проведення інтегрованого заняття є технічні недоліки під час демонстрації наочності або використання технічних засобів навчання, які уповільнюють темп уроку, відвертають увагу учнів та порушують його цілісну структуру, що негативно позначиться на його освітньо-виховній цінності.

Під час проведення інтегрованих занять потрібно дотримуватись установлених правил. Під час проведення двох послідовних занять у єдиному блоці (одним або двома вчителями) слід спочатку проводити урок музичного мистецтва, а лише потім – образотворчого. Це визначається тим, що візуальний матеріал, що ілюструє комплексну тему, зазвичай відображає доповненість та на основі конкретного характеру підсилює музичні образи.

Одним із загальноприйнятих методів полі-художнього виховання є використання репродукцій творів живопису, графіки, гравюри для збагачення візуального сприйняття і доповнення аудіо-контентом задля розвитку образного мислення учнів. Залучення учнів до активного прослуховування музичних творів різних жанрів можна прививати під час виконання ними художньо-творчих завдань з використанням «музичних пауз»,

фрагментованих музично-хореографічних творів (музика і відео). Це дозволить не тільки прояву творчості, а й створенню релаксаційної атмосфери, що спонукатиме активні мисленнєві процеси. Музичні твори під час художньо-творчої діяльності повинні відповідати заданій тематиці та використовуватись задля повторного прослуховування або ж додаткові твори, які глибше розкривають розуміння учнями розуміння теми.

Використання музичних творів при виконанні учнями творчих робіт потрібно забезпечувати логічно і чітко визначеною метою:

- як в сугестивному методі – шляхом психологічного впливу через навіювання стимулювати емоційної сфери, створення атмосферного настрою;
- використання з дотриманням визначених дидактичних завдань, що передбачають взаємопов'язані компоненти, коли тема з образотворчого мистецтва (абстракція) є передаванням емоційного характеру, темпу і особливостей музичного твору. Варто уникати надмірного захоплення використання музики, як фонового супроводу, який наповнює лише емоційну сферу учня без належного осмислення змісту, мети та глибини твору [6].

За рекомендаціями Концепції «Нова українська школа» [29] вчителям бажано розширювати підходи до організації навчального середовища, виходячи за межі класної кімнати. Щоб розширювати сфери впливу та повноцінно впроваджувати всі етапи заняття вчителю варто знаходити альтернативи, шукати варіативність виконання завдань, пояснення теми чи створення позитивного атмосферного середовища створення художньо-творчих продуктів.

Для проведення цілісних занять або їх окремих частин вчитель може використовувати такі додаткові локації як:

- фойє (завдяки акустичним властивостям придатне для вокальних вправ, музичних ігор, ритмічних активностей, відтворення фольклорних традицій);
- актова зала (створення можливості для репетицій до публічних виступів, вдосконалення навичок використання мікрофона, інших

інструментів, проведення на рівні класу або школи представлення мистецьких проєктів, заходів чи мистецьких ігор);

- спортивна зала (при умові заздалегідь узгодженого часу, проведення ритмічних вправ з використанням спортивного інвентарю – вправи з палицею, дотримання правильної пошти для співу, дихальні вправи, малювання м'ячами, створення різних абстрактних форм з допомогою скакалки, шахів тощо).

- комп'ютерний клас (творчі роботи в графічних програмах – гра на онлайн-інструментах, глинярство-онлайн, дослідницькі мистецькі проєкти тощо).

Основними педагогічними умовами ефективної організації формування художньо-творчих умінь в учнів молодшого шкільного віку на заняттях з мистецьких інтегрованих курсів є:

- ефективне поєднання змісту різних видів мистецтва (їх особливості, визначення характеристик, пояснення власного бачення);
- використання художньо-творчих завдань проблемного характеру;
- створення ситуації спіху з відображенням чуттєвого емоційного відгуку на репродукції образотворчого і музичного мистецтва;
- індивідуальна траєкторія розвитку кожного учня та його творчої діяльності.

Отже, основними вимогами до побудови якісного заняття задля художньо-творчого розвитку учнів є:

- використання закономірностей навчально-виховного процесу та побудова на основі новітніх досліджень мистецької науки та педагогічної практики;
- оптимізування матеріалу відповідно до дидактичних принципів і правил;
- забезпечення відповідних умов для активної пізнавальної творчої діяльності учнів молодшого шкільного віку, враховуючи їх інтереси, бажання, здібності, можливості і потреби;

- систематизація знань і вмінь, опора актуальний рівень розвитку;
- мотивація і активізація всебічного розвитку особистості;
- логічність і емоційність викладу
- ефективні засоби навчання
- зв'язок з реальним життям та особистим досвідом;
- формування практичних знань, умінь, навичок, використання дієвих прийомів мисленєвої діяльності;
- прогнозування, планування і проєктування кожного заняття.

Отже, інтегровані заняття з мистецтва, включаючи компоненти образотворчого і музичного мистецтва у суцільній цілісності утворюють системне засвоєння учнями світоглядного бачення та мистецьких процесів на практиці.

1.3. Особливості формування художньо-творчих умінь в учнів третього класу

Формування художньо-творчих умінь учнів молодшого шкільного віку є одним із завдань, що досліджуються сучасною початковою освітою, через призму Концепції Нової української школи (НУШ), яка орієнтується на компетентнісний підхід, який спрямовує учня молодшого шкільного віку на розвиток ціннісного сприйняття духовності світу.

Завдяки мистецькій інтеграції в учня 3 класу процес творчого мислення розширюється; встановлюються міжпредметні логічні зв'язки; збільшується залученість до динамічних художньо-творчих завдань; підвищується мотивація до вивчення предмету та навчання загалом. Методологічними основами формування художньо-творчих умінь учнів 3 класу є такі принципи як: емоційний резонанс (натхнення, внутрішня мотивація та середовище, яке спрямовує на творчу діяльність); комплексність (поєднання різноманітних видів, форм і типів мистецтв); інтерактивність (практичний досвід роботи в парах, групах); персоналізована увага (індивідуальні особливості й можливості кожного).

Інтегроване навчання забезпечує розвиток міждисциплінарних художніх умінь, практичних навичок та якостей. Цей процес забезпечує такі уміння, як виділення та порівняння засобів виразності різноманітних форм мистецтва, інтерпретація різноманітних явищ через призму музичних інтонацій, візуальне сприйняття та представлення рухами та жестами, а також художнє відображення образотворчого мистецтва та естетичне та емоційне відображення музичних творів.

Під час споглядання чи слухання творів потрібно зосереджуватись на авторській індивідуальний стиль інтерпретації та відображені в уяві та фантазії учня, що переноситься на словесний чи візуальний спосіб. Учень молодшого шкільного віку повинен висловлювати особисті враження, пояснення власних бачень, розширювати словниковий запас для опису

музичного чи художнього твору та здійснювати активний пошук сенсів та способів вираження через різноманітні прийоми художньої мови.

Опис художньою мовою твору мистецтва не повинний обмежуватись відтворенням лише мистецького змісту, а й переосмислення емоційного стану, формування культури емоційного розуміння та реакції на художнє самовираження. Основною мотивацією вчителя має бути заохочення учнів молодшого шкільного віку до представлення та аналізу результатів власних творчих зусиль, мотивувати учнів брати участь у мистецьких проєктах, щоб презентувати та розширювати власні мистецькі напрацювання.

Художнє розуміння процесу творчої діяльності здійснюється в ході набуття практичного довіду та через активність у взаємодії з художніми та музичними творами, що поєднується в вияві особливостей художньо-творчого мовлення.

Основним показником зростання в мистецькій сфері є позитивна зміна результатів та прогрес в особистісному розвитку учня молодшого шкільного віку. Від вроджених мистецьких здібностей (музичний слух, сприйняття кольору, вокальні здібності, пропорційне усвідомлення та одночасне образне сприйняття, відчуття ритму) до здобутих навичок (вокальні індивідуальні та групові виступи, створення шкільних галерей), стоїть процес формування вмінь, які через діяльність спрямовують учня до мистецької досконалості [49].

Сучасна початкова школа покликана не на теоретичне відтворення інформації, а на її глибоке розуміння та інтерпретацію в життєвий досвід та практику, та взаємодіючи як активний діяч, а не як пасивний спостерігач. Інтегративний підхід розкривається в поєднанні соціальних, когнітивних та етичних умінь, що мають поступовий розвиток в учня під час мистецького процесу.

Завдяки творчій співпраці та сприймання світу як цілісного елементу буття інтеграція в мистецтві сприяє розвитку емоційного інтелекту як протиборчої сили [42].

Розглядаючи Державний стандарт [13], нами було окреслено основні результати навчання та засвоєні художні-вміння, які представлені в таблиці 1.3.1.

Таблиця 1.3.1

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти
	3 клас
<i>Художньо-образне, асоціативне мислення у процесі художньо-творчої діяльності через образотворче, музичне та інші види мистецтва</i>	
Творють різними засобами і способами	добирає засоби і способи для творення художнього образу
Імпровізує	експериментує, використовуючи відомі техніки художньо-творчої діяльності, звуками, ритмами, рухами, лініями, кольорами, формами, матеріалами тощо, поєднуючи елементи для втілення ідеї в художньому образі
Естетично перетворює навколишній світ	спостерігає за навколишнім світом, фіксує в різний спосіб цікаві явища; використовує їх у творчій діяльності; пропонує ідеї оздоблення місця, де навчається, живе; реалізує їх самостійно або за допомогою

Продовження Таблиці 1.3.1

	їх самостійно або за допомогою інших осіб
<i>Пізнання мистецтва, інтерпретація переживань, ціннісне ставлення до мистецтва</i>	<i>художніх образів, досвід емоційних мистецтва</i>
Аналізує, інтерпретує, оцінює мистецтво	сприймає твори різних видів мистецтва і проявляє емоційно-ціннісне ставлення до них у різний спосіб; зосереджує увагу на деталях; пояснює, що подобається у творі, а що ні, визначає відомі засоби художньої виразності
Пізнає мову мистецтва	вирізняє елементи художньої мови, характерні для різних видів мистецтва (музичне, образотворче, театральне, хореографічне тощо)

Продовження Таблиці 1.3.1

	<i>Пізнання себе через художньо-творчу діяльність та мистецтво</i>
Оцінює власну творчість	оцінює власну творчість за визначеними орієнтирами; визначає за допомогою вчителя необхідні для самовдосконалення дії; відстоює своє право на самовираження
Представляє власні досягнення	презентує створені художні образи, пояснює свій задум, відстоює думку
Взаємодіє з іншими особами через мистецтво	бере участь у колективних творчих проектах, виконує різні дії/ролі у творчому процесі; обговорює з іншими особами враження від

Регулює власний емоційний стан засобами мистецтва	розпізнає власні емоції від сприйняття мистецьких творів, обирає твори і види художньо-творчої діяльності відповідно до свого настрою; пояснює, від чого одержує насолоду у власній творчості
---	---

Мислення – це рушійний процес творчого процесу, який запускає початкове сприймання, осмислення та аналіз інформації. Саме на інтегрованих заняттях з мистецтва застосовується продуктивне мислення, що призводить до запам'ятовування теоретичних знань, та відтворення твору мистецтва. Утворюючи нове уявлення з уже наявного утворюється новизна, яка відображається учнем у мовлені або під час створення творчого продукту. Також на інтуїтивному досвіді утворюються унікальні ідеї, які втілюються через матеріальні інструменти.

Якщо пов'язувати логічний, який має свідоме планування, та інтуїтивний досвід, то можемо визначити, що особистість в творчості може діяти в декількох режимах. Роблячи схоже завдання, учень проявляє логічність мисленнєвих дій, створюючи нове він працює на інтуїтивному та емоційному досвіді.

Завдяки інтуїції дитина шукає нестандартні рішення та не притримується шаблону, що допомагає їй діяти творчо. А після того, як рішення на проблему знайдено дитина будуючи логічний план структурує свою роботу за етапами і виконує згідно норм художньої музичної теорії [9, 386 – 387].

Наступним процесом, який впливає на художньо-творчі вміння учня є творча уява, як акт генерування нових явищ, концепцій та об'єктів. Цей

процес має ціль, яка пов'язана з творчістю, задля створення унікальних й оригінальних творів.

Поєднуючись з репродуктивною уявою, творча уява проявляється в активності через зосередження на досягненні творчо-логічної мети. Активна уява формується та управляється вольовими зусиллями та будується на індивідуальних образах і візуальній пам'яті.

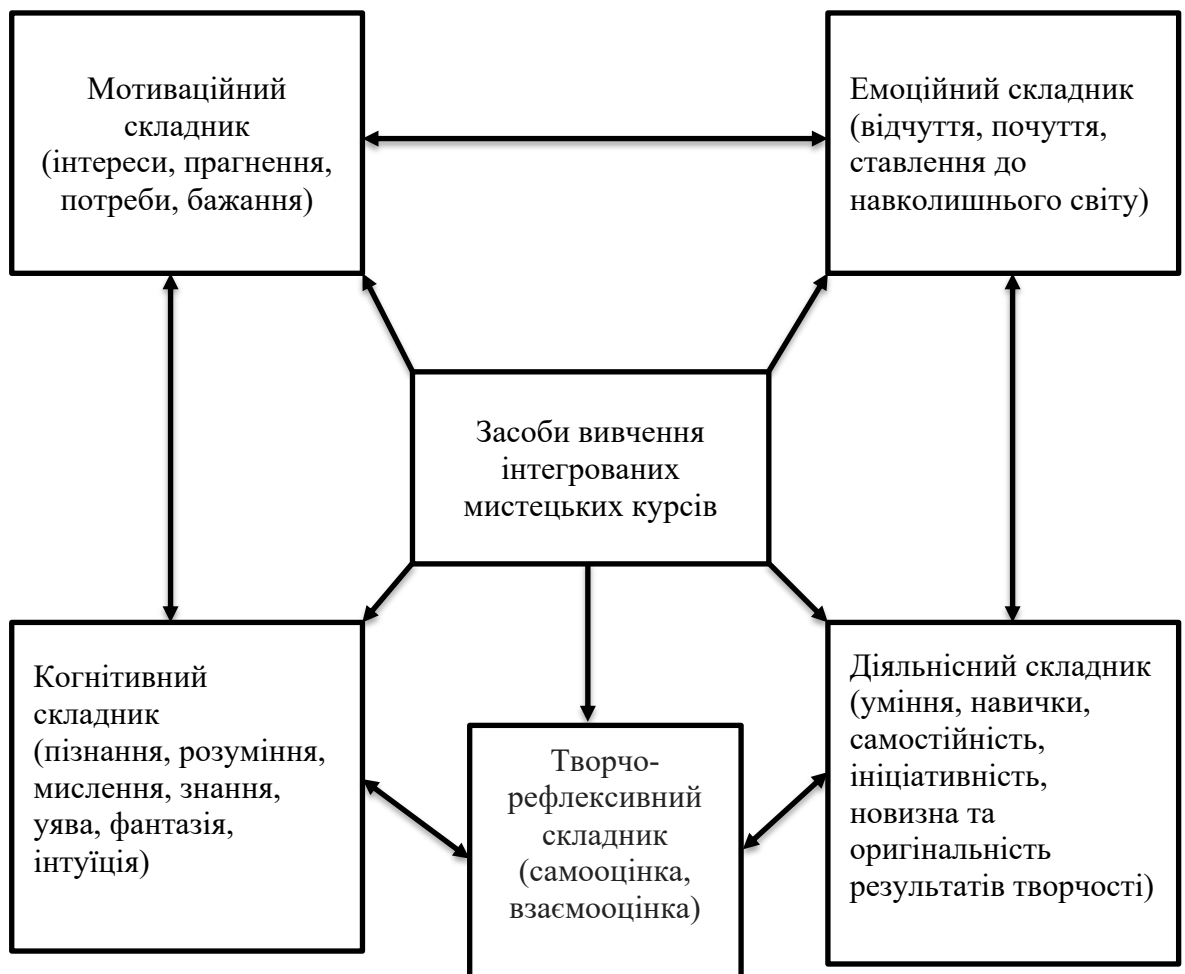
Фантастичні образи, що створюються нашою свідомістю та мають лише припущення без реалізації створюють мрії. Мрії поєднуються з нагальними потребами і бажаннями і створюють за межами реальності ідеальний світ, який частіше всього відтворюється на папері чи іншому матеріалі. Якщо потреби стають реальністю, то уява не працює в активному її прояві.

Уява відображується в діях, і структурується за різними типами, а саме художня, наукова та технічна. Однак ми зупинимось на художній, в якій домінантними є сенсорні враження через зорове сприймання та на слух. Спираючись на різні форми художньої уяви можна зазначити, що її прояв забезпечує створення образів на відчуттях [9, 408 – 409].

Кількісна і якісна характеристика етапів процесу формування творчої уяви відображається через здатність творити нові образи в певній кількості та обмежені в часі, що забезпечує її продуктивність. Однак, слід перетворювати нерелевантні постійні новостворені образи в якісно корисні та практичні. Підкріплюючись ідеалами, метою та цілями продуктивність та значущість художніх образів перетворюється в глибинні занурення в особливі прояви художньо-творчих умінь учня, в його реальній діяльності [9, с. 411].

Саме художньо-творча діяльність дає поштовх до формування художньо-творчих умінь, які прослідковуються мотивації до творчості, емоційному відгуку, пізнавальному процесі, діях та рефлексії (Рис.1.3.1). Діяльність учня молодшого шкільного віку за програмовими очікуваними результатами навчання, згідно з мистецькою освітньою галуззю вимагає виконання дитячих пісень (відображення національних цінностей); добір

засобів музичної виразності (темпу, ритму, динаміки); розуміння значення вокалізів та дихальних вправ; визначення точності та виразності інтонування, чіткої артикуляції і дикції; гри на дитячих музичних інструментах (відтворення ритмічних малюнків, відтворення ритмічного супроводу); знання з музичної грамоти; орієнтування в нотних записах; самостійна організація робочого місця для занять різними видами образотворчої та музичної діяльності; прояв охайності і дотримання правил техніки безпеки.

**Рис. 1.3.1 Процес формування художньо-творчих умінь.
Структурно-функціональна модель формування художньо-творчих
умінь учнів засобом вивчення інтегрованих мистецьких курсів**

Під час дії з графічними та живописними матеріалами учень молодшого шкільного віку досліджує форми, предмети доводить та спростовує їх побудову порівнюючи з природними формами, визначає

колорит та відтінки; розуміє правильність створення об'єктів на площині та відтворює на академічному малюнку реалістичні або фантастичні образи.

Розуміння структури скульптури та взаємодіючи з пластичними матеріалами різними учень 3 класу здатен створювати неординарні композиції різними прийомами і способами, комбінуючи фактури, кольори, та інші художні засоби виразності.

Ще одним проявом творчості учня 3 класу є стилізація, що в багатстві свої форм і наповнень дозволяє експериментувати в декоративно-прикладному мистецтві та зосереджувати увагу на композиційному центрі задля відображення основних пропорцій створеного елементу творчого продукту та його втілення в побуті.

Понятійний апарат – контраст форм, правила кольорів допомагає застосовувати для художньої діяльності учнем 3 класу законів перспективи, передаючи плановість явищ і предметів площинних зображеннях, імітованого руху об'єктів та зав'язків у сюжетних композиціях.

Учень повинен розуміти значення художнього образу та вміти виражати його засобами декоративної насиченості форм через фактуру, деталі та розписи. Прикрашаючи місця свого навчання і постійного перебування, учень 3 класу виявляє свої вміння конструювати, самостійно добирати складові композиції та використовувати інструменти та підручні матеріали задля вияву власного задуму.

Імпровізування засобами пантоміми за допомогою міміки та жестів; пластичне інтонування музичних творів; виконання нескладних ролей; добір засобів вираження (тембру голосу, темпу, рухів, динаміки, міміки) – вміння, що сприяють розуміння мистецького простору і, задовольняючи вікові й особистісні можливості учнів 3 класу, забезпечують ефективність розвитку творчого потенціалу.

Під час публічних виступів, на рівні класу чи школи учень проявляє власне вправління в корегуванні сценічної поведінки та, використовуючи пропоновані атрибути, здійснює підсилення прояву виразності. Також під час

підготовчого процесу учень або учениця проявляють вміння розподіляти доречність використання реквізиту, деталей костюмів та втілення власних ідей в сценічні чи художні образи та застосування вивчених художніх технік, форм, фактур, звуків, матеріалів, інструментів, ритмів, рухів, кольорів, ліній.

Прояв творчої спостережливості, побудова власного бачення стилізації та забезпечення збагачення візуального сприйняття здійснюється через спостереження за довкіллям (рухи і поведнки тварин, їх характерна будова тіла; особливості ходи, міміки, жестів людей різної вікової категорії; рослинність та її характеристики (ріст, розвиток і вплив середовища на цикли їх розвитку) тощо), світло і тіні; діяльність з кольоро-передачею в створенні художнього образу.

Самовираження учнів 3 класу здійснюється через відчуття і прагнення, прояв загальноприйнятих правил поведінки після відвідування музеїв та театрів.

Сприймання мистецтва та його інтерпретація в учня/учениці 3 класу здійснюється на емоційному відображенні творів різних видів мистецтва та в словесному або невербальному описі вражень; виражені частини елементів музичної мови, задля пояснення особливостей музичного образу, його мелодичність, гучність, темп (помірно, повільно, швидко, дуже швидко), ритм, динаміку, тембр, лад (мажор, мінор), форму (одночастинна, двочастинна, тричастинна, куплетна).

Під час участі в колективному обговоренні мистецького твору учень/учениця використовують вивчені мистецькі терміни та проявляють такі вміння: 1) визначати характерні особливості відображення художнього образу у творах; 2) будувати умовиводи про емоційний стан зображуваних об'єктів та явищ навколишнього середовища (у русі, в стані спокою); 3) визначати та передавати композиційну структуру; 4) самопізнання через мистецькі образи, опис вражень, емоцій.

На теоретичному рівні з елементарних понять з кольорознавства та композиції учні повинні знати: 1) тональності (світла або темна гама), 2) насиченості (яскравий, тьмянний); 3) елементи композиції твору (центр, основне, другорядне); 4) побудова твору (симетрична, ритмічна, асиметрична, статична, динамічна); 5) значення і класифікація музичних та візуальних, хореографічних образів; 6) елементи художньої мови творів синтетичних видів мистецтва (акторська гра, інструменти, костюми, маски, декорації, музичне оформлення театрального або екранного твору; 7) засоби виразності та особливості відображення образотворчих творів живопису, графіки, скульптури; 8) засоби різновидів театрального мистецтва (музичний, драматичний, пальчиковий, ляльковий), народної, класичної, сучасної хореографії; 9) різновиди музичного мистецтва (вокальна, інструментальна), та кіно-мистецтва (кінофільм, мультфільм); 10) жанри мистецтв – музичне (пісня, опера, симфонія, танець, балет); образотворче (портрет, побутовий, пейзаж, натюрморт, історичний, анімалістичний, батальний).

Мистецька комунікація учня/учениці 3 класу проявляється в: 1) опису характерних особливостей власної творчої діяльності за схематичним планом; 2) поясненні позитивних і негативних сторін та якщо виникли труднощі; 3) презентації результатів своєї творчої роботи перед рідними, однолітками; 4) розкритті задуму; 5) прояві доброзичливості у висловлюваннях; 6) обговоренні вражень та наданні емоційно-чуттєвого відгуку; 7) прояві зацікавленості в участі в мистецьких проєктах та колективних творчих роботах [73, с. 89 – 94].

Розглянемо методичні прийоми, що зможуть стати ефективним інструментом на заняттях інтегрованого курсу мистецтва.

Перший прийом забезпечує споглядання на звичні речі окремих культур світу (японські віяла, венеціанські маски, фрески, вітражі тощо) незвичним поглядом, зазначаючи особливості кожної з елементів предмету та описати художньою мовою власне ставлення до речового предмету.

Наступний – сторітелінг як поєднання елементів фантастики та конкретного жанру чи виду мистецтва, реальна історія створення чи впровадження мистецьких понять чи термінів з асоціативним рядом сюжету.

Кросворди та філворди, які може готувати як вчитель так і учні задля створення та відтворення основної інформації, формулювання питань, визначення ключової мети, вікторина для закріплення знань, що сприяє зацікавленість в пошуковій роботі учнів (впізнавання композитора, жанру чи виду мистецтва, героїв, сюжетів, художників тощо).

Класифікація та розмежування – порівняння пам'яток, культур, рис, характеристик, стилів, жанрів тощо, щоб відокремити спільні і відмінні особливості.

Показ оживленого образу через групову роботу, що являє собою показ понять, художніх творів, героїв у русі без використання мовних засобів.

Прийом «Трьох «С» (слухаю – співставляю – створюю). Є прийомом для узагальнення і систематизації знань та рефлексивного відгуку на вивчену тему чи розділ мистецтва. Потрібно відповідність жанрів образотворчого і музичного мистецтва в співставленні надати свій художньо-творо-рефлексивний відгук. Потім на основі візуальних і слухових асоціацій створити власну художню роботу як відгук на суцільне бачення завдання, проблеми.

«Плутанка». На основі анаграм закодовані назви картин, імена художників та композиторів. Учень повинен знайти ключові фрази та пояснення розуміння і знаходження основних ідей і детермінантів дослідження.

«Перевтілення» – театральне преображення в героя чи річ, яка вивчається та відобразити рухами, мовленням і художніми образами її характерні особливості.

«Ланцюжок асоціацій». Учитель задає тему, а учні створюють ряд асоціативних слів та фраз, які об'єднують творчий процес, ідею чи задум. Ланцюжок асоціацій буде залежати від рівня обізнаності в поданій

мистецькій темі, рівня зацікавленості до розширення знань та бажання досліджувати.

Рольові ігри (дидактичний театр) – інсценування від першої особи. Персонажі стають митці, художники, композитори, актори, які в через інтерпретацію учнем бачення цієї людини, входить в клас як саме власне художник який розповідає тему, або факти з свого життя. Можливе створення групового проєкту (митці сучасності, кожен з дітей грає роль героя).

«Первісний оркестр» – створення з підручних матеріалів (мушлі, , камінці, банки, олівці та власне тіло (боді перкашн) [3]. Удари, постукування, плескання в долоні, притупування і клацання пальцями – звуко-рухові засоби виразності, які є початковим етапом вивчення ритмічних малюнків. Завдяки цим жестам виконання нескладних мелодій і поспівок, складання з них ритмо-рухових партитур дозволяє корисно проробляти різноманітні ритмічні фігури та відображати їх у простих художніх образах та перехід до освоєння ударних інструментів.

«Лего-цеглинки» як дидактичний інструмент для ознайомлення та закріплення музичних понять, засобів музичної виразності. Використання лего можливе у створенні ритмічних ланцюжків, створюючи продовження ритму чи створення власного (одинарна лего цеглинка – це восьма нота, а подвійна – четвертна). Також можна створювати рівні складності (проплескати в долоні під ритм мелодії; простукати 1 ланцюжок лівою рукою, 2 ланцюжок правою рукою; простукати одночасно обома руками).

«Музикограма» – прийом, спрямований на схематично-графічне відображення музики, яке створюють учні молодшого шкільного віку під час слухання музичного твору. (активне сприймання музичного твору).

«Картини, що звучать» – інтегрований творчий прийом, які сприяють розвитку критичного, творчого мислення, встановлення інтегративних зав'язків між різними видами мистецтв (музика, образотворче мистецтво,

театральне, література), розвитку вміння сприймати, інтерпретувати інформацію [2, с. 25-38].

Отже, процес формування художньо-творчих вмінь здійснюється за умови дотримання зовнішніх і внутрішніх чинників, які спрямовують самовираження учнів молодшого шкільного віку протягом визначеного часу та згідно з віковими особливостями, цінностями та бажаннями.

Висновки до розділу 1

Перший розділ містить аналіз нормативно-правової бази впровадження та проєктування інтегрованого навчання. Серед основних документів, що регламентують його впровадження в закладах загальної середньої освіти є: закони України («Про освіту», «Про загальну середню освіту»), Державні стандарти («Державний стандарт початкової освіти», Концепція Нової української школи (НУШ), Типові програми та інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році, де зазначено, що педагогічні спільноти мають свободу вибору шляхів навчання, виховання і розвитку учнів молодшого шкільного віку, звертається увага значення та вплив світогляду на формування художньо-творчих умінь учнів та їх творчого розвитку.

Результатом аналізу наукових досліджень нами було розкрито сутність основних понять дослідження «вміння», «творчість», «художньо-творчі вміння», «засіб», «інтеграція», «мистецтво», «мистецькі інтегровані курси». Розглянуті поняття в своїй сукупності забезпечують наукове сприйняття значення мистецьких курсів у формуванні художньо-творчих умінь. Сприйняття учнем молодшого шкільного віку навколишнього мистецького світу сприяє різносторонньому баченню та інтерпретації мистецьких процесів.

Основною метою використання мистецьких інтегрованих курсів є формування художньо-творчого мислення, активізації уяви й фантазії, усвідомлення суб'єктом конкретного об'єкта, предмета чи явища, поняття; пояснення та розуміння встановлення взаємозв'язків, між ними. Нами було окреслено та теоретично виділено основні методичні рекомендації щодо побудови та впровадження інтегрованих занять та використання різноманітних прийомів, які окреслюють мету та значення інтеграції для розвитку учня молодшого шкільного віку.

Також було описано етапи формування художньо-творчих умінь під час викладання інтегрованих мистецьких занять, які являють собою, поглиблене вивчення учнями проблеми з різностороннього споглядання. Інтегроване навчання як комплексний і багатогранний процес виділяється своїми перевагами і можливостями, які потрібно враховувати, щоб не втрати глибину вивчення предметів та забезпечити ефективне формування художньо-творчих умінь, які під час діяльності перетворюються на досвід та розвивають творчу особистість, яка навіть за межами мистецьких дисциплін здатна генерувати та впроваджувати нові задуми, ідеї та плани.

РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ 3 КЛАСУ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧИХ УМІНЬ ЗАСОБОМ ВИВЧЕННЯ МИСТЕЦЬКИХ ІНТЕГРОВАНІХ КУРСІВ

2.1. Характеристика експериментальної роботи, її мета й завдання

Аналіз стану рівня сформованості художньо-творчих умінь учнів 3 класу завдяки використанню засобу вивчення мистецьких інтегрованих курсів передбачав дослідження та аналіз емпіричних фактів, що показують рівень теоретичних та практичних знань із мистецтва отриманих під час вивчення інтегрованого курсу «Мистецтво», та визначення набутих учнями умінь на уроках мистецтва, шляхом вивчення початкового рівня сформованості, та проведення моніторингу перебігу експериментального педагогічного дослідження.

Нами було визначено завдання констатувального етапу експерименту, а саме:

- визначення початкового рівня теоретичних знань з предмету мистецтва з метою кращого відображення власної діяльності учнів 3 класу;
- визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості художньо-творчих умінь учнів 3 класу під час вивчення інтегрованого курсу мистецтва;
- анкетування вчителів щодо ефективності та важливості використання інтегрованих завдань задля розвитку художньо-творчих умінь.

Мета констатувального етапу педагогічного експерименту передбачала з'ясування рівня сформованості художньо-творчих умінь із мистецтва здобутих в процесі виконання інтегрованих завдань.

Нами було визначено критерії сформованості художньо-творчих умінь учнів молодшого шкільного віку, а саме: мотиваційно-ціннісний, теоретично-технологічний, діяльнісний та комунікативно-творчий.

Так, *мотиваційно-ціннісний критерій* передбачає ступінь сформованості мотивації до сприймання та переосмислення різних видів

мистецтва, ціннісне ставлення до мистецької діяльності, усвідомлення мети творчих дій.

Теоретично-технологічний критерій окреслює рівень засвоєння теоретичних знань та засобів виразності різних форм мистецтва учнів молодшого шкільного віку щодо організації та забезпечення художньо-творчої діяльності, пояснення її мети та прийомів і способів виконання дій.

Діяльнісний критерій визначає рівень спроможності учнів молодшого шкільного віку застосовувати засвоєні теоретичні знання у творчій практичній діяльності. Також він надає оціночну шкалу особистісних якостей учнів молодшого шкільного віку, які забезпечують успішне виконання творчої діяльності. А саме, спрямування вольових зусиль учнів прояв власного творчого потенціалу.

Комунікативно-творчий критерій виокремлює здатність до творчої взаємодії та обговорення між однокласниками та вчителем; дослідження та окреслення нестандартних рішень під час вирішення навчально-творчих завдань; підтримка та створення можливості для партнерських стосунків, взаємодіючи в парах і групах задля суспільно корисної справи. За кожним критерієм ми виділили зазначені нище показники.

Нами було виокремлено такі показники сформованості художньо-творчих умінь учнів молодшого шкільного віку. Відповідно, показниками мотиваційно-ціннісного критерію є присутня зацікавленість процесом творчості; готовність інтерпретувати та розв'язувати завдання творчого характеру; бажання до самовираження в ході створення власного творчого продукту.

Показниками теоретично-технологічного критерію передбачають засвоєння знань про сутність та специфіку творчих мистецьких процесів; рівень сформованості розуміння понять з різних видів мистецтв; рівень творчої ерудиції (системність, логічність, міцність засвоєних знань, усвідомленість).

Діяльнісний критерій визначає спроможність учня молодшого шкільного віку застосовувати вивчені теоретичні знання у художньо-творчій діяльності; визначення нестандартних рішень та ідей; створення та підбір матеріалів для створення власних продуктів творчої діяльності.

Показники комунікативно-творчого критерію забезпечують бажання учня до співпраці та взаємодії в художньо-творчій діяльності; здатність забезпечувати конструктивні стосунки з однолітками в межах колективного вирішення проблемних завдань; вміння презентувати та обґрунтовувати власний задум, ідею, творчу роботу.

На основі вище зазначених критеріїв та показників нами було виокремлено чотири рівні сформованості художньо-творчих умінь учнів молодшого шкільного віку: високий, вищий середнього, середній та початковий.

Високий рівень характеризується визначенням пізнавальним інтересом створення художньо-творчих образів; допитливістю, зацікавленістю та захопленістю процесом створення творчого продукту, вирішенням проблем в творчих завданнях; міцністю знань з виявлення способів здійснення творчої діяльності; здатністю відтворювати та створювати продукти власної творчої діяльності, конструктивні взаємовідносини з іншими; усвідомленням та обґрунтуванням застосування засобів художнього вираження; здатність до самовираження, емоційність та розвинена художня мова.

Вищий середнього рівень притаманний учням, які посередньо зацікавлені творчим процесом та іноді проявляють активність; мають частково сформовані знання з того чи іншого виду мистецтва; мають труднощі у відтворенні власних задумів; рідко контактують з однокласниками, віддають перевагу самотійній творчо-практичній роботі; уміння самотійно виконувати творчі завдання, проявляють ініціативність та естетичний смак.

Середній рівень характеризується частковою самотійністю, потребою в допомозі вчителя, поверховому розумінні художнього змісту;

нездатністю самостійно застосовувати знання у практично-творчій діяльності;

Початковий рівень відзначається відсутністю інтересу та внутрішньої мотивації створювати творчі продукти; базовий рівень знань щодо способів здійснення творчої діяльності; виникненні труднощів у міжособистісному спілкуванні; низький рівень мотивації, труднощі у виконанні творчих завдань, слабе розуміння образно-емоційної сутності мистецтва.

Діагностичний апарат констатувального етапу педагогічного експерименту передбачав застосування комплексу педагогічних та загальнонаукових методів, а саме: педагогічне спостереження, анкетування, тестування, аналіз продуктів творчої діяльності.

Щоб зрозуміти та проаналізувати рівень залученості та розуміння процесів вчителями початкових класів та вчителів мистецтва важливості використання інтеграції в мистецьких заняттях, нами було проведено бесіду «Чи допомагає поєднання кількох видів мистецтва краще зрозуміти творчі процеси?» та анкетування вчителів. В опитуванні взяли участь 13 респондентів: з яких 8 учителів початкових класів 5 учителів мистецтва.

На перше запитання про вплив інтегрованих курсів на розвиток уваги, уяви та пам'яті учнів 91,1% вчителів визначили, що інтегровані курси сприяють комплексному сприйманні дітьми мистецької інформації та інтерпретації її через переплетення різноманітних мистецтв в єдине ціле. Однак, 8,3% вважають, що поєднання мистецтв не дозволяє розглядати неповязану термінологію і процеси окремого виду мистецтв більш глобально і глибоко, що обмежує дитину в сприйманні та розсереджує її увагу, хоч і має вплив на розвиток пам'яті і уяви (рис.2.1.1).

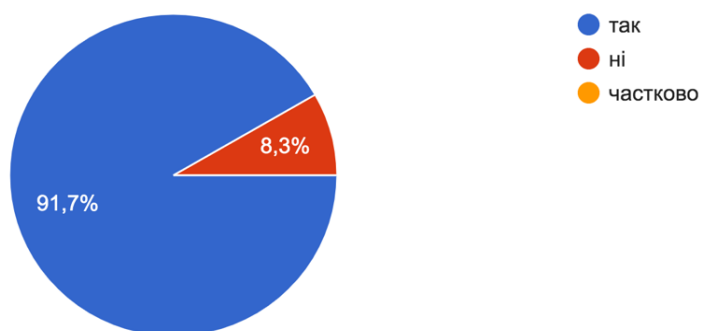

Рис.2.1.1. Вплив інтегрованих курсів на увагу, пам'ять і уяву учнів молодшого шкільного віку

Наступне запитання полягало в визначенні розуміння вчителями, чи мистецькі інтегровані курси в учнів молодшого шкільного віку обмежені тільки в розвитку в них художніх вмінь. 58,3% респондентів визначили, що інтегровані курси мають розширений вплив на учня та розвивають його всебічно. Однак, 41,7% вважають що вони сприяють лише художнім вмінням, що вказує на обмеженість розуміння вчителями побудови, мети та конструювання мистецьких курсів та інтегрованих занять (рис.2.1.2).

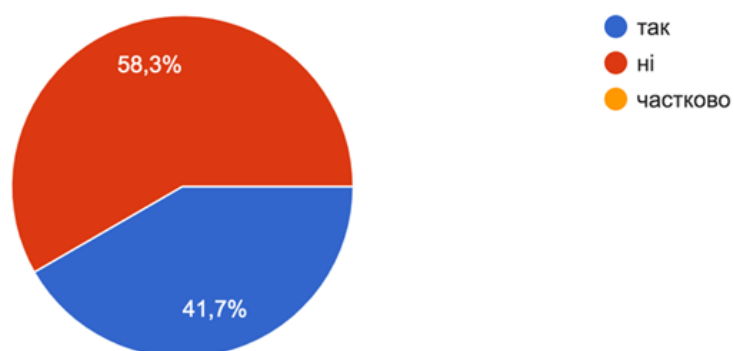

Рис.2.1.2. Розуміння сфери впливу мистецьких інтегрованих курсів

На запитання про адаптаційний період під час включення у вивчення мистецьких інтегрованих курсів 66,7% вчителів визначили важливим забезпечення комфортного та послідовного включення кожного учня з врахуванням індивідуальних особливостей і можливостей. 25% вважають, що

в процесі дитина сама починає активно залучатися до творчої діяльності без виділення особливих підходів. А 8,3% зазначили, що адаптація не має важливого значення, оскільки дитина вже раніше взаємодіяла в подібному ритмі (рис.2.1.3).

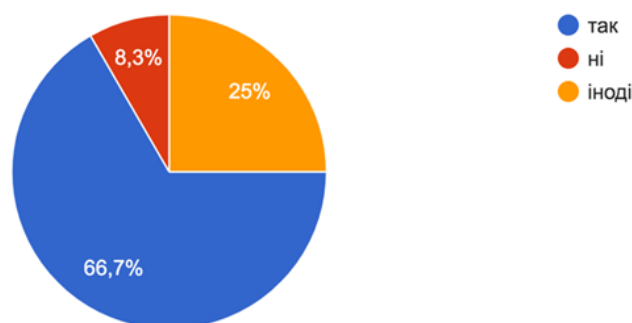

Рис.2.1.3. Значення адаптаційного періоду вивчення мистецьких інтегрованих курсів

Запитання про вплив мистецьких інтегрованих курсів на комплексний розвиток творчих умінь учнів показало, що вчителі виокремлюють творчі вміння окремо від творчих та визначають, що під час вивчення учнем мистецьких процесів забезпечується в сукупності, однак перш за все потрібно звертати увагу на конкретні чинники, методи та підходи під час залучення до художньо-творчої діяльності (рис.2.1.4).

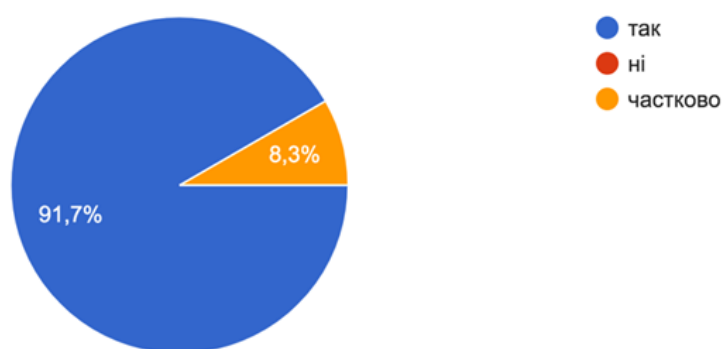

Рис.2.1.4. Значення інтегрованих курсів на комплексний розвиток творчих умінь

Нами було зроблено наступні висновки:

- мотивація та активність учнів залежить від вчителя, постановки заняття та розуміння ним системи формування художньо-творчих умінь;
- вивчення мистецьких інтегрованих курсів повинно супроводжуватися активною залученістю вчителя та розуміння ним суцільної цілісності його процесів;
- крім основних теоретичних знань вчитель повинен враховувати індивідуальні особливості і створювати творчу траєкторію для самовираження учня.

Для визначення рівня художньо-творчих умінь учнів молодшого шкільного віку за мотиваційно-ціннісним критерієм ми підібрали діагностичну методику, а саме: тест на виявлення рівня сформованості художньо-творчих умінь, який містить запитання творчого характеру.

Задля ефективного результату дослідження було проведено тест для виявлення творчих умінь учнів молодшого шкільного віку (Додаток Б). В опитуванні брало участь 18 респондентів експериментального та 18 контрольного класу. Нами було проаналізовано рівень розвитку творчих умінь за показниками, результати аналізу подано в таблиці 2.1.1.

Аналіз отриманих результатів засвідчує, що більшість респондентів мають середній рівень розвитку творчих умінь, а саме:

- наполегливість в переважній більшості (експериментальний і контрольний класи) має низький рівень (50%), що вказує на те, що є потреба у формуванні мотивації до художньо-творчої діяльності та вольових можливостей учнів.
- розмаїття інтересів у експериментального класу (44,4%), а в контрольного – (50%), виявлено посередньо, що вказує на зовнішній вплив на виконання творчої діяльності, а не внутрішній покликання до прояву власного творчого потенціалу.

Таблиця 2.1.1.

Показник творчих умінь	Добре виражено (кільк./%) ЕК	Добре виражено (кільк./%) КК	Посередньо виражено (кільк./%) ЕК	Посередньо виражено (кільк./%) КК	Погано виражено (кільк./%) ЕК	Погано виражено (кільк./%) КК
Наполегливість	3 (16,7%)	2(11%)	6 (33,3%)	7 (39%)	9 (50,0%)	9 (50%)
Розмаїття інтересів	4 (22,2%)	4 (22,2%)	8 (44,4%)	9 (50%)	6 (33,3%)	5 (27,7%)
Незалежність	3 (16,7%)	2 (11,2%)	10 (55,6%)	8(44,4%)	5 (27,7%)	8 (44,4%)
Гнучкість	3 (16,7%)	3 (16,7%)	8 (44,4%)	7 (39,9%)	7 (38,9%)	8(44,4%)
Допитливість	4 (22,2%)	4 (22,2%)	10 (55,6%)	9 (50%)	4 (22,2%)	5(27,7%)
Вклад сімейного оточення	5 (27,8%)	5 (27,8%)	10 (55,6%)	8 (44,4%)	3 (16,6%)	5(27,7%)

— незалежність учнів молодшого шкільного віку відображається на середньому рівні експериментальний клас (55,6%) та контрольний клас (44,4%), що вказує на те, що більшість учнів потребують постійного наставництва та супроводу вчителя.

— гнучкість мислення в респондентів має середній та низький рівень, що визначає репродуктивний характер відтворення інформації без її аналізу, синтезу, інтерпретації.

— допитливість виявлення на середньому рівні (55,6%) – експериментальний клас та (50%) – контрольний клас; а високий рівень у відсотковому відношенні, експериментальний (22,2%), контрольний – 27,7%, що вказує на дослідницький тип мислення учнів 3 класу і дозволяє

забезпечити розуміння ними основних мистецьких понять і процесів і в подальшому впливати на розвиток інших сфер.

— вклад сімейного оточення має середній рівень, що вказує на посередню включеність та зацікавленість батьків до розвитку творчого потенціалу дитини.

Для встановлення рівня сформованості творчих умінь за теоретично-технологічним критерієм ми запропонували учням такі діагностичний метод: анкета-опитувальник «Теоретичні знання про мистецтво» (Додаток Г).

На запитання про розуміння поняття театр, учнями експериментального та контрольного класу було означено правильно 87,5 %, однак деякі учні 12,5 % потребують пояснення чіткого розмежування пояснення поняття (рис. 2.1.1).

Рис. 2.1.1. Понятійне розуміння значення мистецьких термінів

Наступне запитання передбачало визначення рівня сформованості вміння розмежовувати інструменти та відповідні техніки у використанні, а саме який інструмент допомагає відтворити відбитки. Лише 50 % респондентів обрали листя, як найефективніший предмет для використання, 19,4 % обрали монету (хоч вона є інструментом для створення малюнку в техніці фротажу); 11,1% обрали пензель; 19,4 % – губку (рис.2.1.2). Цей аналіз засвідчує про необхідність розмежування технік та інструментів створення творчої роботи та практичне засвоєння використання кожного з них.

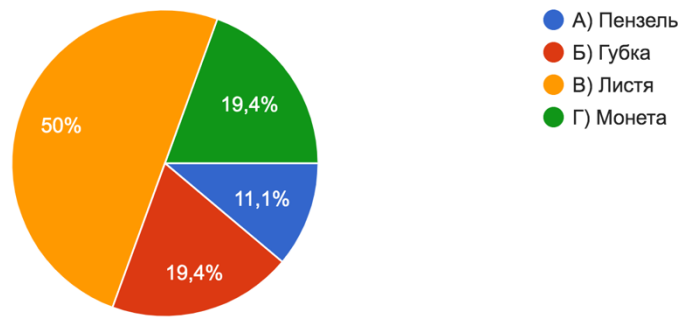

Рис. 2.1.2. Використання інструментів для роботи з окремою технікою

Запитання анкети також передбачало вміння дитиною відокремлювати форми та інструменти для відтворення цих форм. Аналіз відповідей показав, що лише 47,2 % опитаних розуміють, що найдоцільнішим інструментом для створення дрібних деталей у композиції є графічний олівець (рис. 2.1.3).

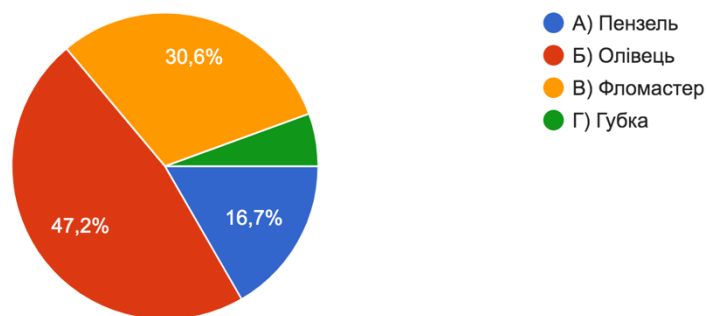

Рис 2.1.3. Інструменти для відтворення форм

На чуттєве відображення характеру відображення емоційного стану та розуміння деталей передання цього на папері перед респондентами постало питання значення смутку, радості та спокою в схематичному їх відтворені. Лише 47,2% (смуток), 80,6% (радість), 25% (спокій) розуміють динаміку та характер відображення емоції за допомогою лінії, адже смуток – це реакція коливання емоційного стану, радість – це яскравість та барвистість, спокій – це зелений колір (який є посереднім та не відноситься ні до гарячих ні до холодних кольорів) (рис.2.1.4; рис.2.1.5; рис. 2.1.6).

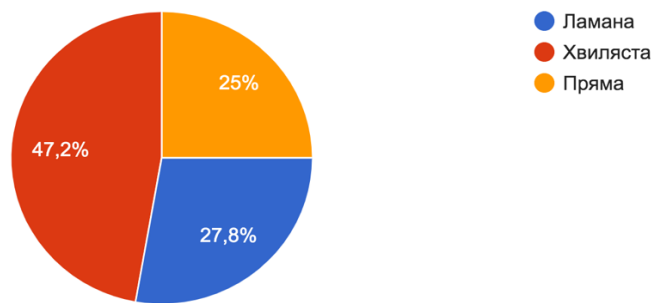

Рис.2.1.4. Схематичне відображення характеру чуттєвого сприйняття

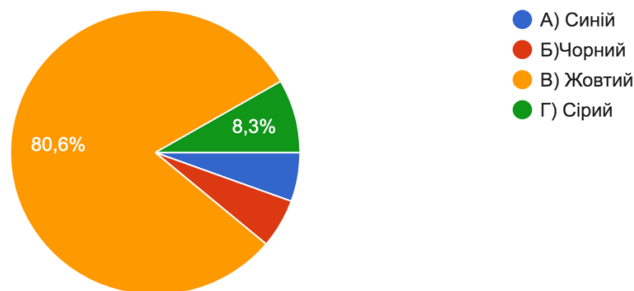

Рис.2.1.5. Схематичне відображення характеру чуттєвого сприйняття

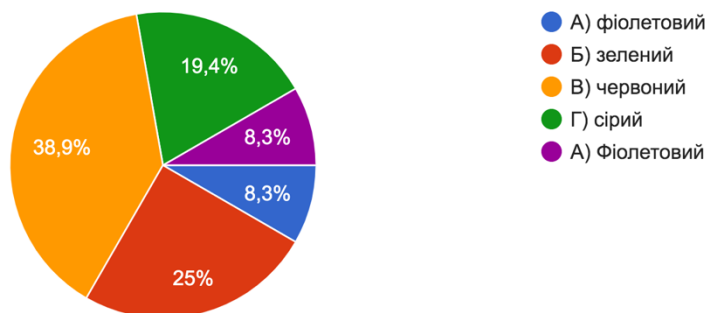

Рис.2.1.6. Схематичне відображення характеру чуттєвого сприйняття

На запитання відрізнити особливості видів мистецтва 61,1% респондентів виявили чітке розуміння основних відмінних і спільних рис окремого виду мистецтва. Однак, 39,9% опитуваних потребують детального проєктування на вивчення основних детермінантів кожного з видів мистецтв (рис.2.1.7).

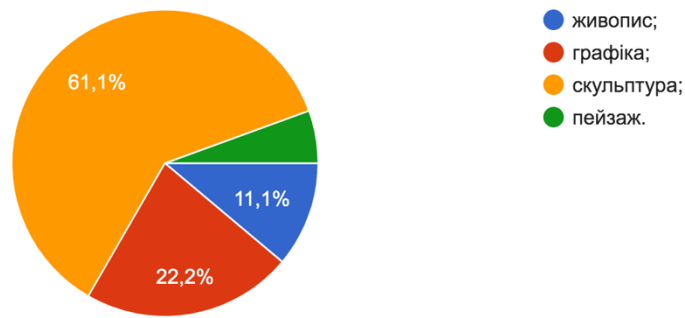

Рис.2.1.7. Рівень розуміння особливих характеристик видів мистецтв

Останнім запитанням тесту було визначити послідовність етапів виконання дій при створенні творчої роботи на прикладі аплікації. Лише 17 респондентів обрало першим етапом вибір матеріалів; 16 респондентів обрало другим етапом – створення ескізу; 20 – третім етапом вирізати деталі та 22 – четвертим етапом зафіксувати на основі. Подана інформація засвідчує, що розуміння учнями 3 класу логіки побудови власної діяльності має рівень вище середнього. Однак, під час діяльності діти демонструють повну залежність від вчителя як наставника, що допомагає керувати процесом створення творчого продукту (рис. 2.1.9).

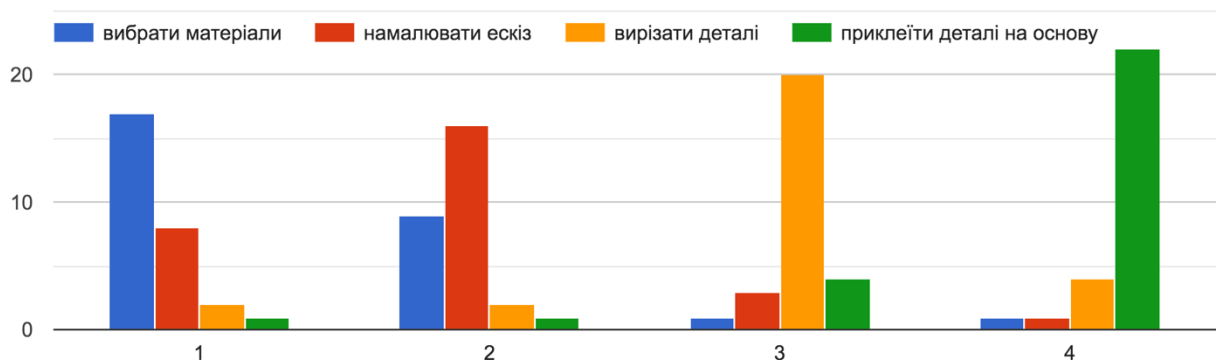

Рис. 2.1.9. Рівень сформованості творчих умінь на теоретико-технологічним критерієм.

На етапі визначення рівня художньо-творчих умінь учнів молодшого шкільного віку за діяльнісним критерієм нами було запропоновано учням було запропоновано проєктивної діагностичну методику «Незакінчений малюнок», яка передбачає домальовування до запропонованого фрагменту власний малюнок. Ми змогли оцінити оригінальність задуму, розвиток уяви, фантазії та здатність учнів співпрацювати (рис. 2.1.10). Оцінювання здійснюється за такою шкалою:

– 4 бали – високий рівень; 3 бали – рівень вище середнього; 2 – середній; 0 балів – початковий рівень.

В опитуванні взяли участь 18 респондентів контрольного класу та 18 респондентів експериментального класу.

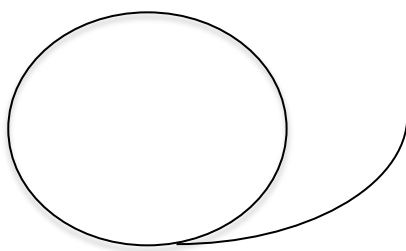

Рис.2.1.10. Методика «Незакінчений малюнок»

За результатами проведеної методики нами було визначено та представлено в Таблиці 2.1.1.

Таблиця 2.1.1

<i>Методика</i>				<i>«Незакінчений малюнок»</i>			
Контрольний клас				Експериментальний клас			
В	ВС	С	П	В	ВС	С	П
2 (11)	6(34)	7(39)	3(16)	3(16)	5(28)	8(45)	2(11)

Результат після виконання учнями поставлених проблемних і творчих завдань дозволили нам викреслити наступні висновки, що для глибокого розуміння творчих і мистецьких процесів необхідно не лише теоретичне підґрунтя, а й зовнішньо-внутрішня мотивація до діяльності через глибоке

розуміння художніх і музичних творів; проявляти ініціативу; активно включатися в процес; самостійно визначати траєкторію власного творчого бачення; наявність та розвиток художньо-образного мислення, яке створює взаємозв'язок між процесами в природі та власне художньою діяльністю.

Також проведено дослідження мисленевих процесів за допомогою методики Т.Торренса «Заверши малюнок» (Додаток В). Результати представлено в таблиці 2.1.2.

Таблиця 2.1.2

Респондент	Розробленість ЕК– КК	Швидкість ЕК – КК	Гнучкість ЕК – КК	Оригінальність ЕК – КК
A1 A1	5 4	8 7	3 4	4 3
A2 A2	5 3	9 8	4 4	4 2
A3 A3	3 4	6 7	2 3	3 5
A4 A4	6 5	8 6	5 2	6 6
A5 A4	4 6	9 5	2 3	10 3
Б1 Б1	5 7	10 8	4 1	5 3
Б2 Б2	3 1	10 7	3 2	5 4
Б3 Б3	5 5	8 9	2 3	4 5
Б4 Б4	6 4	7 8	3 4	3 4
Б5 Б5	7 6	8 5	4 3	7 6
В1 В1	3 5	9 7	5 2	4 5
В2 В2	7 4	8 5	6 3	7 8
В3 В3	2 4	6 8	3 4	3 4
В4 В4	5 6	7 5	2 2	5 3
В5 В5	3 2	9 7	4 3	2 3
Г1 Г1	1 2	8 6	5 4	3 2
Г2 Г2	3 2	9 7	2 2	4 6
Середній показник	4,4 3,8	7,7 6,3	3,2 2,7	4,4 4,5

Третьюкласники контрольного і експериментального класів мають близький рівень сформованості художньо-творчих умінь у межах вивчення мистецького інтегрованого курсу. Однак, визначені показники вказали на низький рівень зацікавленості та розуміння творчих процесів та застосування мислення в нестандартних творчих завданнях.

2.2. Перебіг формувального етапу педагогічного експерименту

Діагностичне дослідження на констатувальному етапі експериментального дослідження засвідчило, що в учнів молодшого шкільного віку сформованість художньо-творчих умінь перебуває здебільшого на середньому та вище середнього рівнях. На основі цього, нами було теоретично описано і розроблено комплекс інтегрованих завдань, які спрямовані на формування художньо-творчих умінь в учнів молодшого шкільного віку.

Формування художньо-творчих умінь в учнів молодшого шкільного віку безперечно залежить від проведення занять вчителем, його рівня творчого мислення, частотності використання творчих підходів. Тому розробка елементів занять потребувала підбору різнобарвної й цікавої інформації, та представлення проблемності в постановці завдань перед учнями задля стимулювання їхньої активності.

Мета систематичних комплексних завдань: формування художньо-творчих умінь у дітей молодшого шкільного віку на заняттях з інтегрованого курсу мистецтва.

Перші завдання були спрямовані на формування в учнів 3 класу оригінальності мислення, завдяки якому учень мислить нешаблонно та зацікавлений до активного творчого процесу. Використовуючи власну візуальну пам'ять та уяву для активного прояву творчого потенціалу. Ці завдання були спрямовані на вираження учнями власних, хоч недоречних і кумедних, але авторських думок.

Наступні завдання мали на меті сприяти розвитку гнучкості мислення учнів 3 класу, щоб вони вміли самостійно конструювати і вигадувати ідеї, задуми й образи, вміли організовувати самостійну творчу діяльність та конструктивно обирали спосіб розв'язання творчого завдання.

Завдання, які спрямовувались на розвиток продуктивності мислення створювали умови для здатності учнем генерувати велику кількість ідей до

однієї тематики. Без шаблонного зациклювання на одній частині, а перехід від вже наявного до нового продукту. Саме динаміка зміни виконання роботи з одного етапу на інший дозволяє сконцентруватися на меті та ідеї творчого продукту. А розширенню кругозору, неординарної уяви допомагають постійне поновлювання теоретичних знань, художніх образів та технік малювання.

Завдання інтегрованого змісту також були направлені на розвиток розробленості – бачення різних технік та вміння бачити частинки цілого. Під час дослідження художніх образів учні з відомих характеристик і властивостей створювали творчий продукт, який кардинально відрізнявся від оригіналу маючи тільки деякі частинки схожості.

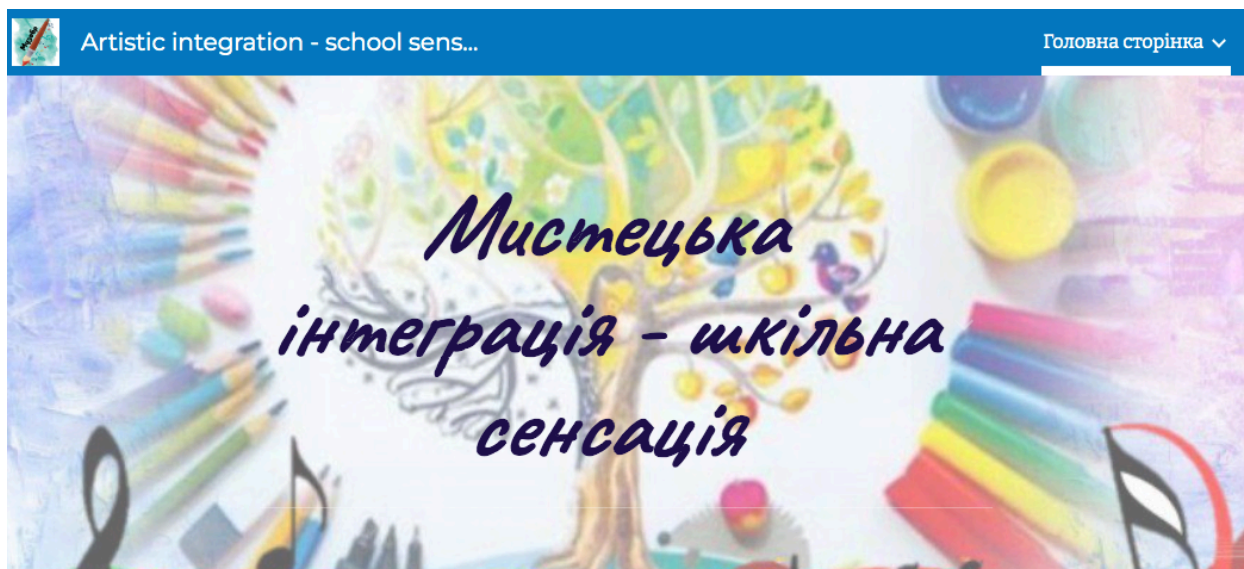
Основними умовами забезпечення ефективності засосування інтегрованих мистецьких завдань є:

- емоційний комфорту;
- використання особистого прикладу, власних робіт чи розповідь про власний досвід;
- врахування індивідуальних, вікових і психолого-педагогічних особливостей учнів молодшого шкільного віку;
- корекція просторового середовища;
- використання творчих можливостей.

Під час створення та побудови мистецьких інтегрованих завдань нами було враховано такі дидактичні принципи, як емоційності, природовідповідності, логічності, інтегрованості, які реалізують міжпредметні й внутрішньо-предметні зв'язки.

Нами розроблена система інтегрованих завдань розміщена та представлена в опублікованому нами сайті: «Мистецька інтеграція – шкільна сенсація». Рис.2.2.1.

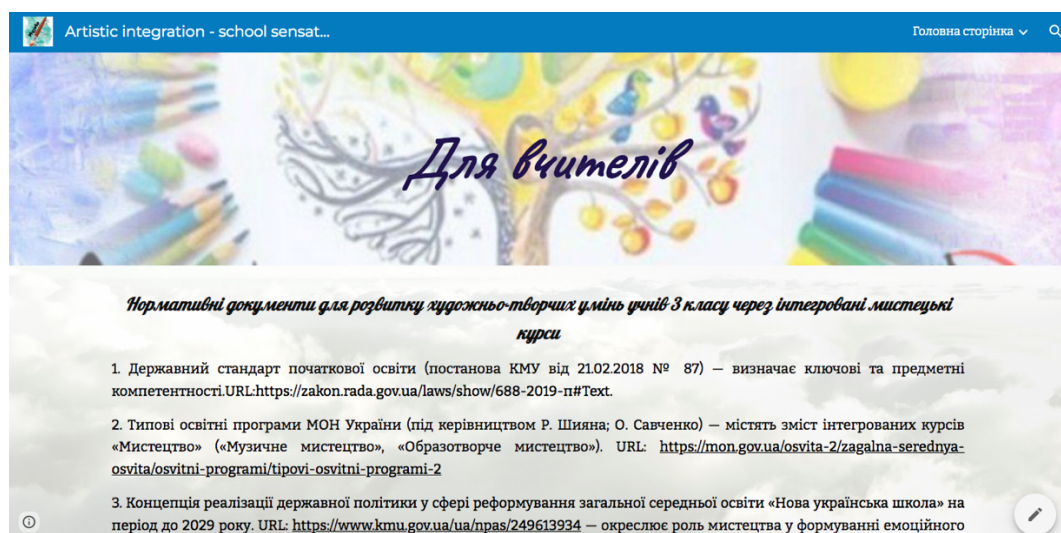
Рис.2.2.1. Сайт «Мистецька інтеграція – шкільна сенсація»

Методичні матеріали до уроків, презентації та завдання для дітей описані на сайті та інформація поділена для категорії вчителів і учнів.

Для вчителів (рис.2.2.2) написані методичні рекомендації, підібраний методичний інструментарій (онлайн-конструктори; фрагмент робочого зошита-альбома (до під. Л. Масол, О. Гайдамака, О. Колотило); нормативні документи, які можна використовувати під час навчання).

Рис. 2.2.2. Сторінка для вчителів

Завдання під назвою *художня фотографія – вияв «чорного» квадрата в музиці* передбачало створення фотографії за весняною тематикою, підібрати мелодію, описати та пояснити значення терміну ритм у образотворчому і музичному мистецтві.

Завдання: *музичний інструмент як перехід мови нетрадиційних технік* було розділено на декілька етапів:

- перший етап: пояснення різниці між різними видами музичних інструментів та їх особливостей (ударні, струнні, клавішні);
- другий етап: техніка фроттаж, її тлумачення, особливості, твори художника, історія створення техніки, інструменти для створення;
- третій етап: створення роботи в техніці фроттаж за допомогою різноманітних підручних матеріалів на тему «Музичний інструмент»;
- четвертий етап: презентація роботи, теоретичне пояснення, що таке фроттаж і особливі характеристики зображеного музичного інструменту, та надання емоційного відгуку.

Завдання під назвою *музика, яка говорить без слів і народжує відчуття* мало на меті ознайомити з створеними авторськими творами, на основі споглядання на репродукції та художні образи, та підбір інструментальної мелодії до літературних ліричних висловів та допомогти в написанні власних фраз до прослуханих творів (Леонтович «Щедрик», М.Равель «Красуня» та інші) та підбір художніх творів до написаних речень. Кінцевим результатом було представлення власних робіт, що дозволяло учням 3 класу проявити власну фантазію, вміння комунікувати через мистецтво та творчо підходити до виконання завдань.

Інтегроване завдання *музичні терміни*(лад, темп, динаміка) дозволило учням не лише засвоїти та розмежувати основні поняття, а й на основі чуттєвого сприйняття створити власну історію (метод «Сторітелінг») про мистецький образ. На основі прослуханого інструментального твору сучасного композитора Адріана Беренгера – Deer, учні змогли створити власні образи оленя в русі, спокої (рис.2.2.3).

Рис.2.2.3. Сторітелінг та художній образ

Завдання пов'язане з народним і зарубіжним досвідом розділялося на декілька етапів.

Архітектура за рубежем та традиції на Україні

Етап перший: пояснення основних народних ремесл – ткацтво, килимарство та вишивка

Етап другий: сучасні нестандартна архітектура – Кривий будинок, Польща, м. Сопот.

Етап третій: створення власного творчого малюнку з використанням народного елементу та нестандартного уявлення в представленні архітектурної споруди.

Завдання жанр як спільне поняття для різних видів мистецтв (поняття засобів виразності) відображало поєднання музики, почуттів та технічного відтворення власних ідей та задумів (Іди, іди дощину – література, мелодія, образ та поняття жанру в музиці, образотворчому мистецтві та літературі). Наступним кроком було презентування власного задуму через мистецтво та пояснення значення поетапності у виконання творчих завдань, а також відображення творчості слова у кольорах інтер'єрних рішень (опис словами творів мистецтва).

Ще одним творчим завданням було на основі пояснення теми духові інструменти (створені так, що для того, щоб на них грати, потрібно дихати — вдувати або видихати повітря) виготовити власний варіант свирілі, флейти

пана або кувиця (з соломинок різного розміру). Після створення діти відтворювали свій ритм протяжного звуку чи з додаванням пауз.

Останнім завданням системи інтегрованих вправ було створення міні-сценки на основі твору «Господиня осінь» Н. Остапенко (Додаток Д). Учні створювали маски для відтворення головних героїв (білки, їжачка, зайчика, вепра, ведмедика та лисиці) та ввели нову героїню осінь, яка зазиваючи звірів спонукала їх розповісти про себе та підготуватися до зими. Під час виконання діти створювали план дій, сценарій, реквізити та визначали основну мету, яку хотіли донести до глядача, що створило проблемну ситуацію, яка активізувала зусилля кожного учня, у результаті чого учні активно включалися в спільну діяльність. Елементи театралізації допомогли учням занурилися в ситуацію, що сприяло розширенню їх словникового запасу, подолання ними страху перед публічним виступом, розвитку емоційно-вольової сфери) та вміння проявляти власні творчі ідеї в реальність.

Учні молодшого шкільного віку під час творчої діяльності проживають різні почуття – радість після створення ідеального творчого задуму; сум, якщо цілі не досягнуто і потрібно долати перепону творити в майбутньому. Мистецькі інтегровані заняття розвивають уміння сприймати навколишню дійсність не тільки прекрасною, а й такою яка може мати зміни залежно від впливу самих учнів та реалізації їх творчих продуктів.

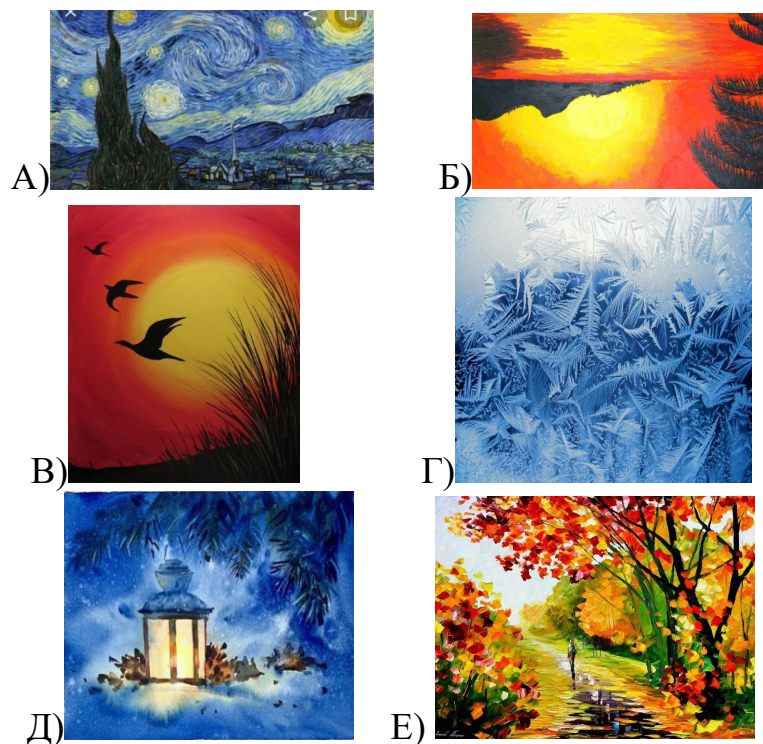
Таким чином, для формування художньо-творчих умінь учнів молодшого шкільного віку потрібно послуговуватися нови, невідомим, цікавим, нестандартним матеріалом, що допоможе дітям не втрачати пізнавальний інтерес та мотивацію до мистецтва і навчання взагалом.

2.3. Перевірка й аналіз результатів упровадження експериментального навчання в практику початкової школи

На заключному етапі експерименту нами було сформовано та проведено діагностувальну роботу, яка передбачала репродуктивний та творчий характер побудови завдань та спонукала учнів проявити власний творчий потенціал. Розглянемо кожне завдання окремо. Перше завдання передбачало визначення колориту творів мистецтва та класифікації на дві групи задля визначення теоретичного розуміння понять з образотворчого мистецтва (Рис.2.3.1).

Серед 18 респондентів експериментального класу 88% (16 уч.) визначили та обґрунтували колорит художніх творів (не лише холодний, теплий, а й зазначили відтінковий емоційний відгук), а в контрольному класі спостерігалось лише в 62%(11 уч.) чітке та логічне конструювання відповіді.

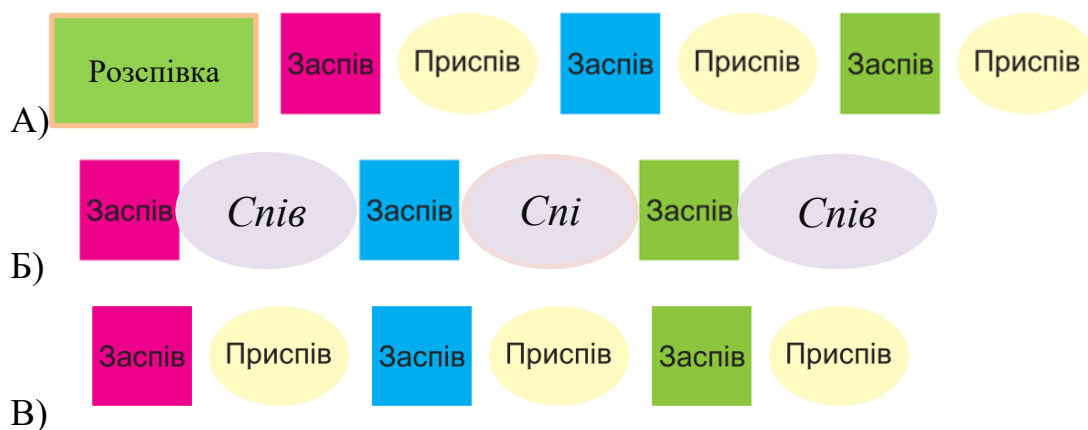
Рис.2.3.1. Завдання на визначення колориту творів мистецтва і розділ їх на групи

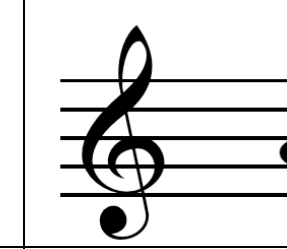
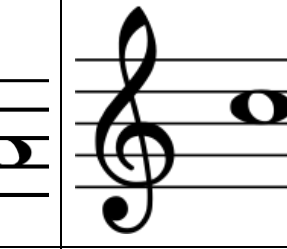

Наступні два завдання було спрямовано на розуміння теоретичних аспектів музичного мистецтва та вміння учнем 3 класу аналізувати інтерпретувати та узагальнювати інформацію, та створювати власні творчі завдання (Рис. 2.3.2).

В експериментальному класі прояв оригінальності та швидкості виконання завдань було визначено на високому і вище середньому рівнях та 83%(15 уч.) респондентів виокремлювали основні можливості нотного стану та основних етапів співу та його значення в практичній діяльності.

Рис.2.3.2. Визначення схеми куплетної форми та знаходження нот та їх назв, визначення тривалостей, створення власних ребусів

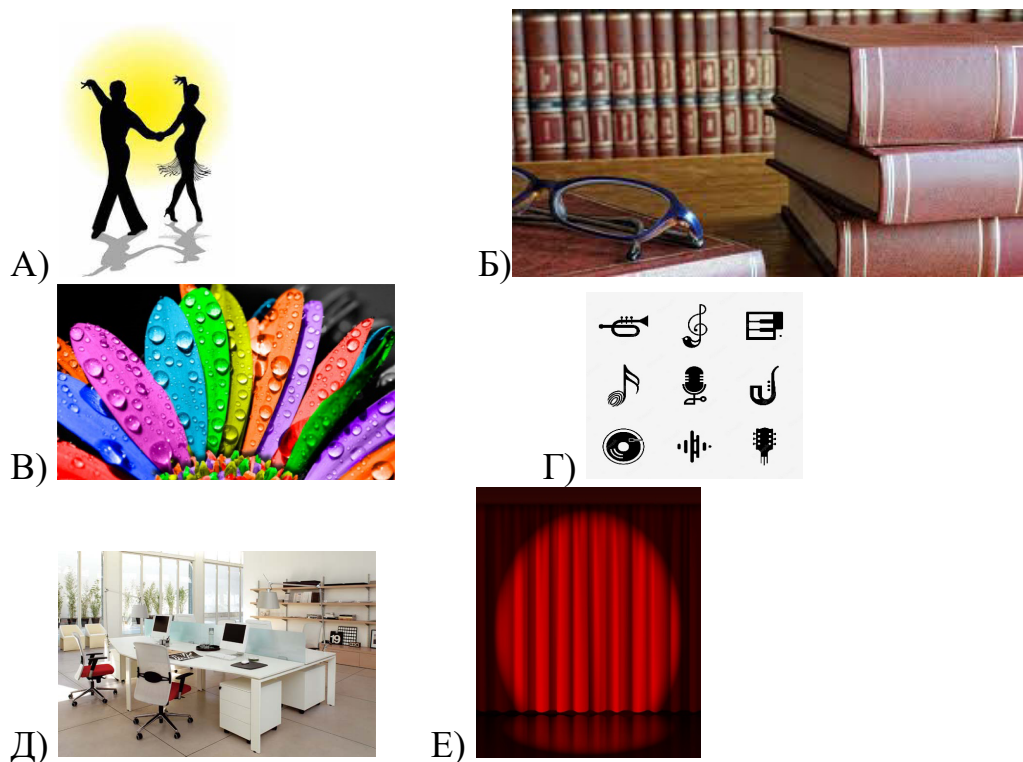

1. 	2. 	3. 	4.
5. 	6. 	7. 	8.

Завдання в якому були поєднані візуальний та аудіо контент передбачало слухання музичного твору та передання його настрою на папері за допомогою штрихів, ліній і плям, (Микола Лисенко «Елегія»: <https://music.youtube.com/watch?v=yJnweDBGbX8&feature=share>) та забезпечило виокремлення таких висновків: учень у відображенні схематичних процесів сприйнятих на слух проявляє оригінальність мисленевих процесів та відтворює внутрішні стани за допомогою технічних засобів та інструментів кольором; завдяки поєднанню двох окремих і впливових на різні сфери сенсорного чуття, учень 3 класу зміг відтворити власне бачення світу та його елементів.

На основі візуальної пам'яті та сприйняті різних видів мистецтва учні молодшого шкільного віку спроможні логічно й структуровано описувати їх характеристики та давати свій власний відгук. Це завдання дозволило визначити здатність учня 3 класу взаємодіяти з візуальним контентом, висловлювати думки та надавати художньо-творчих відгук на театральне мистецтво та його частку в вивченні інших видів мистецтв (Рис.3.2.3).

Рис.3.2.3. Елементи театального мистецтва та його характеристика

Завдання з образотворчого мистецтва забезпечували пояснення основних композиційних елементів, значення композиційного центру, визначення жанрів мистецтва, а також прояв вміння пояснювати, аналізувати та інтерпретувати мистецьку інформацію (Рис.3.2.4).

Рис.3.2.4. Визначення симетричних та асиметричних композицій і силуетних зображень

Завдання на розмежування елементів музичного і образотворчого контексту понять, засобів виразності дали змогу зрозуміти, що під час пояснення, аналізу, обґрунтуванню думок учні 3 класу відображають підвищений рівень практичного впровадження теоретичних знань (Рис.3.2.4).

Письмове написання власних думок дало змогу учням систематизувати та виділити ключове під час роздумів.

Рис.3.2.4. Визначення *зайвого* та виокремлення його характерних особливостей

Завдання з визначення понять та їх значень, пошук слів мистецького спрямування дозволив учням молодшого шкільного віку показати рівень сформованості швидкості, неординарності та гнучкості мисленєвих процесів (Рис. 3.2.5, Рис. 3.2.8).

Рис. 3.2.5. Знайди у фільворді слова, які можна скласти в музичну абетку. (Підказка: 8 слів)

н	а	п	с	ь	а	н	й	ф	г
ш	з	н	ю	т	п	е	ц	л	е
р	ф	н	о	т	а	в	л	і	г
м	і	н	о	р	у	к	л	г	ш
а	м	м	є	я	з	в	а	а	м
ж	ш	о	з	с	а	у	д	т	в
о	ч	а	н	з	щ	у	ш	о	о
р	е	п	р	и	з	а	н	и	і

Однак, найефективнішими діагностичними завданнями для вияву підвищення рівня художньо-творчих умінь учнів 3 класу виявилось завдання з художньо-творчої діяльності, завдяки чому учні не тільки змогли створити

картину з природніх матеріалів, а й комунікувати через мистецтво (Рис.3.2.6, Рис. 3.2.7).

Рис.3.2.6. Створення балерини з гербарію, написання сенкау до слова «балет».

Рис. 3.2.7. Створення дерева фарбами за допомогою ватних паличок; придумування історії життя дерева

Рис.3.2.7. Розгадування ребусів та повторення основних особливостей різних видів театру.

” ”

,

” ” ”

Медіа / Я

” ” ”

’ / іе

” ” ” ”

/ е а

Отже, завдання інтегративного характеру мають вплив на формування і розвиток художньо-творчих умінь під час постійного залучення учнів молодшого шкільного віку до творчих процесів, проєктів та суспільно корисних справ.

Висновки до розділу 2

Результати формувального експерименту свідчать про позитивний вплив інтегрованого курсу «Мистецтво» на формування в учнів молодшого шкільного віку художньо-творчих умінь. Протягом педагогічної практики було зафіксовано помітні зміни у рівнях сформованості мистецько-творчої компетенції учнів, що підтверджує ефективність впроваджених навчальних методик. На мотиваційно-ціннісному рівні визначилося спостерігалось значне підвищення зацікавленості учнів, з які активно включалися в процес виконання художньо-творчих завдань. На теоретично-технологічному покращився рівень інтерпретації, аналізу та оцінки художніх творів та запам'ятовування основної мистецької термінології. На діяльнісному рівні учні 3 класу стали спроможні створювати творчі роботи за допомогою різних засобів виразності та об'єктивно оцінювати власну творчу діяльність.

Проте виявлені недоліки у підготовці вчителів до інтегрованого навчання вказують на необхідність подальшого підвищення їхньої професійної компетенції. Це, у свою чергу, сприятиме більш ефективному навчанню мистецтва в початковій освіті та глибокому розвитку творчого потенціалу учнів молодшого шкільного віку.

Подальші дослідження можуть зосередитися на вивченні впливу різних педагогічних методик на формування мистецької компетенції, що дозволить удосконалити освітні програми та адаптувати їх до індивідуальних потреб учнів.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснений теоретичний аналіз та узагальнення проблеми формування художньо-творчих умінь у процесі вивчення мистецьких інтегрованих курсів. Результати теоретичного дослідження засвідчили досягнення мети, вирішення поставлених завдань і дозволили сформулювати наступні висновки:

1. Художньо-творчі вміння учнів молодшого шкільного віку – багатогранна особистісна якість, що охоплює здатність до візуального, музичного та емоційного самовираження. Їх розвиток відбувається формується за умови дотримання системності навчання за складниками (мотиваційний, емоційний, діяльнісний, когнітивний та творчо-рефлексивний).

2. Інтегровані мистецькі курси забезпечують сприятливе середовище для розвитку художньо-творчих умінь, поєднуючи різні види мистецтв (музика, театр: образотворче мистецтво), що створює системно-цілісний підхід до розвитку творчої особистості. Інтегровані мистецькі заняття сприяють активній участі учнів, емоційній залученості, самостійності, ініціативності та дослідницькому творчому мисленню.

3. Нами було виявлено позитивну динаміку використання мистецьких інтегрованих завдань, в яких пов'язано музичне, образотворче та театралізоване мистецтва, що мають ефективний вплив на формування художньо-творчих умінь, оскільки їх впровадження спонукало учнів 3 класу демонструвати особисті художньо-творчі вміння; оригінальність, швидкість, роздробленість та гнучкість мислення; прояву творчої уяви та вміння створювати творчі продукти (малюнки, музичні імпровізації, міні-сцени). Інтеграція цих видів діяльності забезпечує ефективний розвиток естетичного сприйняття та здатності сприймати та передавати художні образи за допомогою різноманітних засобів, способів та інструментів.

4. Аналіз навчальної програми «Мистецтво» та Типових освітніх програм показав, що комплексний зміст предмета сприяє гармонійному

розвитку творчої особистості її просторового мислення, зосередженості, емоційної чутливості, творчому самовираженню. Художньо-творча діяльність має значну освітню цінність, здійснює розвиток естетичних почуттів, здатності виконувати творчі завдання та поширювати мистецькі ідеї серед однокласників, друзів, мистецьких спільнот.

5. Розроблений системний ряд інтегрованих завдань підтвердив, що цілеспрямована та методологічно структурована система сприяє поступовому розвитку художньо-творчих умінь. Використання навчальних підручників, наочності, репродукцій творів мистецтва, музичних творів, завдань пошукового характеру забезпечує емоційну залученість та створює мотивацію до творчих пошуків.

6. Експериментальне дослідження дозволило виявити, що інтегровані мистецькі завдання підвищують рівень розвитку художньо-творчих умінь, що вимірюється за такими факторами, як оригінальність, швидкість, гнучкість та розробленість мислення, розширення візуальних образів в пам'яті та прояву уяви, здатності створювати художні образи самостійно з емоційним відгуком, ініціативою та бажанням до самовираження.

Отже, за результатами експериментального дослідження нами було підтверджено, що інтегровані мистецькі курси є цінним ресурсом для розвитку художньо-творчих умінь в учнів молодшого шкільного віку. Вони створюють системне і цілісне освітнє середовище, де учні можуть експериментувати, відкривати нові способи самовираження та розвивати свій творчий потенціал у гармонії зі своїм емоційним та ціннісним досвідом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анненкова І. П. Критерії і показники якості освіти у ВНЗ. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/8_2011/1.pdf (дата звернення: 20.05.2025).
2. Аристова Л. А. Методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво». навч. метод. посібник (для змішаної форми навчання) Людмила Аристова. Миколаїв. «РАЛ-поліграфія», 2022. 213 с.
3. Барановська, І. Бровчак, Л. Вацьо, М. Дабіжа, Л. Добровольська, Р. Коваль, Т. Колодяжна, В. Ліхницька, Л. Маринчук, Т. Старовойт, Л. Тодосієнко, Н. Черноус, Т. Шикирінська, О. Якименко, Ю. Підготовка майбутнього учителя початкової школи до інтегрованого викладання мистецьких дисциплін : колективна монографія. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2021. 246 с. <https://library.vspu.net/items/dcb0da2a-5bfe-4e48-b519-450a468d6403>.
4. Беляєв О. Інтегровані уроки рідної мови Дивослово. 2003. С. 36 – 37.
5. Бібік Н.М. Нова українська школа: poradnik для вчителя. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с.
6. Бірюк І. А. Інтегровані уроки у початковій школі: методичний посібник. Володимирецька ЗОШ І-ІІІ ступенів №1. Володимирець. 2018. 65с.
7. Бондар, Ю. Діагностичний інструментарій для визначення рівнів сформованості творчих умінь молодших школярів. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*, (2(6), 2022. С. 35–41. DOI: [https://doi.org/10.31499/2706-6258.2\(6\).2021.247517](https://doi.org/10.31499/2706-6258.2(6).2021.247517).
8. Бровчак Л. С. Розвиток творчих здібностей і вмінь дітей у процесі мистецької діяльності. Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Серія «Педагогіка і психологія». Вінниця. 2018. С. 50-55.

9. Варій М. Й. Загальна психологія. підр. для студ. вищ. навч. закл. 3-тє вид. К. Центр учбової літератури. 2009. 1007 с.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) уклад. І голов. Ред. В. Т. Бусел. ВТФ «Перун». Ірпінь. 2005. 1728 с.
11. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К. Либідь, 1997. URL: <https://surl.li/dcieen>.
12. Демченко І. І., Пічкур М. О. Близнюк Т. О. Творчий розвиток учнів початкової школи засобами образотворчого мистецтва: Монографія. Оміда, 2009. 218 с.
13. Державний стандарт початкової освіти школи. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-п#Text>.
14. Дідич Г. Аналіз поняття «творчі здібності» та «імпровізація» у науковій літературі. URL: <https://surl.lu/pjsqku>.
15. Дмитрієва С.М., Гаврилова Н.В. Методи дослідження творчих здібностей школярів: Посібник-практикум. Житомир, 2002. 40 с.
16. Енциклопедія освіти / Нац. акад. пед. наук України; (гол. ред. В. Г. Кремень, заст. гол. ред. В.І. Луговий, О. М. Топузов; відп. наук, секр. С. О. Сисоєва; редкол.: О. Г. Ляшенко, С. Д. Максимен Н. Г. Ничкало, П. Ю. Саух, Л. Д. Березівська, І. Д. Бех, В. Ю. Биков, М. С. Гальченко, В. В. Засених С. А. Калашнікова, М. О. Кириченко, Л. Б. Лук'янова, В. Г. Панок, В. О. Радкевич. О. Я. Савче М. М. Слюсаревський, О. В. Сухомлинська): 2-ге вид., допов, та перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.
17. Жуков В. П. Формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до інтегрованого навчання учнів основної школи. дис. д-ра філософії. 011 – освітні, пед. науки. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2020. 374 с.
18. Закон України Про освіту. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

19. Іванова В. Діагностика розвитку творчого мислення у дошкільному та молодшому шкільному віці. *Наука і освіта. наук.-практ. Журн. Півд.журн. Півд. наук. Центру АПН України*. 2010. № 2. С. 213 – 218.
20. Іванчук М. Інтегрований урок як специфічна форма організації навчання. *Початкова школа*. 2014. № 5. С. 10-13.
21. Калініченко О.В. Мистецтво: підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти. Видавничий дім «Освіта». 2020. 128 с.
22. Кізілова Г., Шулько О. Мистецтво: підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль, Астон. 2020. 152 с.
23. Клепко С. Ф. Інтегративна освіта і поліморфізм знання. Київ. Полтава Харків. ПОІПОПП. 1998. 360 с.
24. Козловський Ю., Козловська І. Теоретичні основи та можливості практичного застосування едукативної інтегродогії. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: педагогічні науки. 2014. № 41. С.7-11.
25. Колесник Н. Є., Піддубна О. М. Художньо-педагогічна підготовка майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва. монографія. Житомир. Полісся, 2017. 244 с.
26. Комаровська О. Мистецтво в новій українській школі: що змінилося? *Початкова освіта*. Київ. УОВЦ «Оріон», 2018. С.122 – 125.
27. Кондратюк С., Данько Н., Білер О., Васько О. Інтеграція різних видів діяльності на уроках мистецтва в початкових класах. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. Т. 3 (107). С. 413 – 427.
28. Коновальчук М. Розвиток творчості молодших школярів: Система літературних завдань. Київ : Шкільний світ, 2010. 120 с.

29. Концепція нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf>.

30. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934>

31. Красовська О. О. Образотворче мистецтво з методикою викладання у початковій школі. навч.-метод. посіб. для студентів III курсу пед. ф-ту. ПВНЗ «МЕГУ ім. акад. С. Дем'янчука». Рівне, 2020. 186 с.

32. Кундеревич О. В. Інтегративний підхід в освіті: формування компетенцій та рефлексивної здатності до дій. *Філософія культурно-мистецької освіти* : Всеукр. наук. конф., м. Київ, 24 берез. 2022 р. 2022. С. 98 – 100.

33. Лапшина І. М. Дослідження аспектів підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення інтегрованих занять з молодшими школярами. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм*. зб. матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв за ред. О. А. Голюк ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця. «Меркьюрі-Поділля», 2017. С. 25-29.

34. Лемешева Н. Мистецтво: підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти. Кам'янець-Подільський, Абетка, 2020. 120 с.

35. Лихвар В.Д. Розвиток художньо-творчого потенціалу молодших школярів у процесі образотворчої діяльності: Автореф. дис. канд. пед. наук. Херсон, 2003. 18 с.

36. Ліхійська Л. Старовойт Л. Підготовка майбутнього учителя початкової школи до інтегрованого викладання мистецьких дисциплін. *Scientific Issues of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University. Section: Pedagogics and Psychology*, 67. 2021. С. 85 – 91. <https://doi.org/10.31652/2415-7872-2021-67-85-92>.
37. Лобова О. Мистецтво: підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти. Київ, Школяр, 2020. 144 с.
38. Макарчук А. О. Розвиток креативного мислення молодших школярів на уроках «Мистецтва» в освітньому середовищі Нової української школи. *Інноваційні процеси в початковій освіті: теорія, практика, перспективи*. зб. тез виступів учасн. регіонал. наук.-практ. семінару здобувачів ст. магістра поч. освіти. Рівне. МEGУ, 2023. С. 162 – 168.
39. Малафійк І.В. Дидактика. Навчальний посібник. К. Кондор, 2005. 397 с.
40. Мартинова В. Мистецтво : особливості викладання в початковій школі. навчально-методичний посібник. Харків, Друкарня Мадрид, 2019. 111 с.
41. Масол Л. Інтеграція? ~~Інтеграція~~. Інтеграція... інтеграція! (Поліцентрична інтеграція змісту загальної мистецької освіти). *Мистецтво та освіта*. №1(95). 2020. С. 20 – 27.
42. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика. монографія. Київ: Промінь, 2006. 432 с.
43. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва у початковій школі. посібник для вчителів. Харків. Веста: «Ранок», 2006. 256 с.
44. Масол Л. Мистецтво: 3 клас конспект-конструктор уроків мистецтва: домінанти змісту і методики. Київ, Генеза. 2020. 80 с.

45. Масол Л. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 3 – 4 класах на засадах компетентнісного підходу». Київ. Генеза, 2020. 160 с.

46. Масол Л. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 3-4 класах на засадах компетентнісного підходу. Навч.-метод. посіб. Київ. Генеза. 2020. 160 с.

47. Масол Л., Гайдамака О., Колотило О. Мистецтво. підруч. інтегр. курсу для 3 кл. закл. заг. серед. освіти. Київ. Генеза, 2025. 128 с.

48. Методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво». Методичні рекомендації до викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» у початковій школі для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної та заочної форм навчання спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво). Укладач М.М. Качур. Мукачєво: МДУ, 2021. 48 с.

49. Методичні рекомендації щодо викладання предметів освітньої галузі «Мистецтво» у 2021/2022 навчальному році (початкова школа). *Комунальна установа «Міський центр професійного розвитку педагогічних працівників» Новодністровської міської ради.* URL: <https://nds.cprpp.org.ua/news/1644850804/> (дата звернення: 19.08.2025).

50. Мистецтво. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів 1-4 класи. (авт. Л.М.Масол, О.В. Гайдамака, Н.В.Очеретяна, О.М.Дмитренко). Київ, 2012.

51. Мієр, Т., Бондаренко, Г., Савош, В., Логвиненко, К. Творчість і креативність: сутність та смислові відтінки використання у наукових джерелах та в підготовці майбутніх учителів. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, (2(30), С. 108 – 116. 2024. [https://doi.org/10.31499/2307-4914.2\(30\).2024.314027](https://doi.org/10.31499/2307-4914.2(30).2024.314027).

52. Ніколаєнко Л. І. Діагностика музично-творчих здібностей дітей 6 – 7 років у позашкільних навчальних закладах. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2018. № 7(81). С. 149 – 160.

53. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja. za zag. red. H. M. Bibik. Kyiv. Litera LTD, 2018. 160 s.

54. Островський В. Мистецтво: підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль, Навчальна книга «Богдан», 2020. 160 с.

55. Педагогічний словник. ред. М. Д. Ярмаченко. м. Київ : Пед. думка, 2001. 516 с.

56. Поплавська А. В., Сіранчук Н.М. Роль інтегрованих мистецьких курсів у розвитку уяви та художнього мислення молодших школярів. *Актуальні проблеми дошкільної, початкової та спеціальної освіти в умовах кризових викликів суспільства* : збірник тез доповідей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 14-15 травня 2025 р. Міністерство освіти і науки України, Херсонський державний університет [та ін.]. за заг. ред. Л.Є. Петухової, О.В.Саган, Н.І. Сидоренко, А.С.Бальохи, Н.М.Борисенко. Івано-Франківськ. 2025. С. 96 – 97.

57. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. Прапор. 2009. 672 с.

58. Роджерс К., Фрейберг Дж. Свобода вчитися. К.: Сенс, 2021. 527 с.

59. Ростовський О.Я. Теорія і методика музичної освіти. навч.-метод. посібник. Тернопіль. навчальна книга-Богдан, 2011. 640 с.

60. Рубля Т. Мистецтво: підруч. інтегрованого курсу для 3 кл. закл. загал. серед. освіти. Харків. Видавництво «Ранок», 2025. 128 с.

61. Рубля Т., Щеглова Т., Мед І. «Мистецтво» підручник інтегрованого курсу для 3 класу ЗЗСО. Інтерактивний електронний додаток.

Електронні матеріали до підручника. Вид. Ранок. 2025. URL: <https://ua.izzi.digital/DOS/327469/327473.html> (дата звернення: 15.08.2025).

62. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна і мистецька. навчальний посібник. Тернопіль. Навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.

63. Савчин М.В. Педагогічна психологія. нав. Посіб. К.: Академвидав, 2007. 422 с.

64. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія. навч. посібник. Київ. 2005. 360 с.

65. Сергеева Л.М., Просіна О.В., Ілляхова М.В. Творчість як фактор мотивації досягнень: навчальний посібник. Київ., 2023. 124 с.

66. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: підручник. Київ. Міленіум, 2006. 344 с.

67. Сіранчук Н. М. Орієнтовні дидактичні структури та методичне забезпечення занять у початковій школі: навчально-методичний посібник. Київ: УОВЦ «Оріон», 2024. 160 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/50082>.

68. Словник мистецьких термінів. Херсон. Видавництво «Стар», 2016. 52 с.

69. Словник термінів і понять сучасної освіти. уклад. : Л. М. Михайлова, О. В. Пагава, О. В. Проніна. За заг. ред. Л. М. Михайлової. Сєвєродонецьк, 2020. 194 с.

70. Старовойт Л. Творчий розвиток молодших школярів засобами художньої діяльності. *Інновації в дошкільній і початковій освіті*, 1, 2024. С. 25 – 32. <https://doi.org/10.31652/3041-2439-2024-1-3>

71. Теорія і методика музичної освіти. навч.-метод. посібник. Тернопіль Навчальна книга Богдан, 2011. 640 с.

72. Типова освітня програма для 3-4 класів НУШ (Шиян Р.Б.) URL: <https://ideateacher.com.ua/e-lib/navchalno-metodychniposibnyky/pedagogichnympraczivnykam/typova-osvitnya-programa-dlya-3-4-klasiv-nush-shyyana-r-b/>

73. Типові освітні програми (МОН України). URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/tipovi-osvitni-programi-2>

74. Тодосієнко Н.Л. Формування естетичного сприймання у молодших школярів засобами комплексного використання мистецтва. *Збірник наукових праць «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми»*. Вип. 45. Вінниця, 2016. С. 40 – 44.

75. Уроки інтегрованого курсу «Мистецтво». 3 клас. навчально-методичний комплекс для вчителів інтегрованого курсу «Мистецтво» (за новою програмою). автор. кол. : С. В. Гловацький, М. О. Бабич, Л. І. Борщ, С. В. Беляєва, С. А. Войцях, А. О. Зайчук, О. В. Зирянов, І. І. Коломієць, О. Ю. Маріненко, О. М. Мамієнко, Л. В. Мозгова, Н. В. Позднякова, Л. І. Потравка, Н. В. Сидоренко, Т. І. Славінська, О. В. Теслюк, А. О. Чеша, Т. В. Шляхтова, Л. В. Яковенко ; рец. : Л. О. Ющенко, А. Ю. Колесник. Черкаси. 2021. 107 с.

76. Філософський енциклопедичний словник. Національна академія наук України. Інститут філософії ім. Г.С.Сковороди. Київ. «Абрис». 2002. 750 с.

77. Цалковська К. М., Сіранчук Н. М. Образотворче мистецтво як засіб розвитку творчих умінь учнів 3 – 4 класів. *SWorldJournal Issue 16 / Part 2* <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj16-02-012> DOI: 10.30888/2663-5712.2022-16-02-012. С. 60 – 66.

78. Шульга, Л. М. Творче самовираження дітей в художньо-практичній діяльності: синергетичний підхід. *Вісник Запорізького*

національного університету. Педагогічні науки. 2020. № 3 (36), ч. 1. С. 182–188.

79. Burnaford, G., Brown, S., Doherty, J., & McLaughlin, H. J. (2007). *Arts integration frameworks Research and practice: A literature review*. Washington, DC: Arts Education Partnership. URL: <https://surl.lu/xxpejv>.

80. Burton, J., Horowitz, R., Abeles, H. (2000). Learning in and Through the Arts: *The question of transfer [Electronic version]*. *Studies in Art Education*, 41(3), 228-257. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Learning-in-and-through-the-Arts%3A-The-Question-of-Burton-Horowitz/6bca411abdcdeb5aac60fbe23a8005b79d26c93d>.

81. Gregory, E., Hardiman, M., Yarmolinskaya, J., Rinne, L., & Limb, C. (2013). Building creative thinking in the classroom: From research to practice. *International Journal of Educational Research*, 62, 43-50. doi:10.1016/j.ijer.2013.06.003. URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.researchgate.net/publication/259132592_Building_creative_thinking_in_the_classroom_From_research_to_practice&ved=2ahUKEwi0hZ_htOmJAxWfGxAIHQsJH2wQFnoECBIQAQ&usg=AOvVaw11j25rPO2jj-KbnM4kCb_y.

82. Hardiman, M. M. (2016). Education and the arts: Educating every child in the spirit of inquiry and joy. *Creative Education*, 7, 1913-1928. URL: <https://www.scirp.org/journal/paperinformation?paperid=70138>.

83. Komarovska O. A. (2019). Strategies of Contemporary General Arts Education. *Individual Spirituality in Post-nonclassical Arts Education*. Collective monograph; ed. by O.Oleksiuk. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing. P.3–19. URL: <http://oleksyuk.com/wp-content/uploads/2020/07/Kembridzh-II-vidannya-Individual-Spirituality-in-Post-nonclassical-Arts-Education.pdf>.

84. Lilliedahl, J. Building knowledge through arts integration. *Pedagogies: An International Journal*, 13(2): P. 133-145. URL: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1691486/FULLTEXT01.pdf>.

85. Mohr, K. Welker, R. W. The role of integrated curriculum in the 21st century school (Dissertation). St. Louis, MO: University of Missouri. 2017. c. 109. URL: <https://surl.lt/vnvhqf>.

86. Scripps, L., & Paradis, L. (2014). Embracing the burden of proof: New strategies for determining. Predictive links between arts integration teacher professional development, student arts learning, and student academic achievement outcomes. *Journal for Learning Through the Arts*, 10(1), 1-18. URL: https://www.researchgate.net/publication/330095616_Embracing_the_Burden_of_Proof_New_Strategies_for_Determining_Predictive_Links_Between_Arts_Integration_Teacher_Professional_Development_Student_Arts_Learning_and_Student_Academic_Achievement_Outcomes.

87. Simpson Steele, J. Where are they now? Graduates of an arts integration elementary school reflect on art, school, self and others. *International Journal of Education & the Arts*, 20(11). 2019. Retrieved from <http://doi.org/10.26209/ijea20n11/>. URL: <http://www.ijea.org/v20n11/v20n11.pdf>.

88. Zhou, Molly. Brown, David. Arts Integration in Elementary Curriculum: 2nd Edition. *Education Open Textbooks*. 3. 2018. c. 127. URL: <https://oer.galileo.usg.edu/education-textbooks/3>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Міністерство освіти і науки України
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

СЕРТИФІКАТ

19-25/1037

Засвідчує що

Алла ПОПЛАВСЬКА

брав/ла участь у Всеукраїнській науково-практичній конференції
(з міжнародною участю)
**«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ, ПОЧАТКОВОЇ
ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ВИКЛИКІВ
СУСПІЛЬСТВА»**
(15 годин, 0,5 кредитів ЕКТС)

Сергій ОМЕЛЬЧУК
Перший проректор

Любов ПЕТУХОВА
Декан педагогічного факультету

14-15 травня • 2025 рік

СЕРТИФІКАТ УЧАСТІ CERTIFICATE OF PARTICIPATION

Цим засвідчується, що

**ПОПЛАВСЬКА АЛЛА В'ЯЧЕСЛАВІВНА
ALLA POPLAVSKA**

взяв (-ла) участь у роботі
III Міжнародної науково-практичної конференції
**«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНІХ
КОМПОНЕНТІВ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО
СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ» (05.06.2025)**
**Загальна кількість годин - 0,2 кредити ЕКТС
(6 годин)**

has participated in the
3rd International Scientific and Practical Conference
**“ACTUAL PROBLEMS OF TEACHING EDUCATIONAL
COMPONENTS OF SOCIAL AND HUMANITARIAN
SPHERE IN HIGHER EDUCATION” (05/06/2025)**
**Total amount of hours - 0.2 ECTS credits
(6 hours)**

Альона Лещенко
Директорка «Наукового парку
Херсонської державної морської академії
«Інновації морської індустрії»

Alona Leshchenko
Director of the "Science Park of
Kherson State Maritime Academy
"Maritime Industry Innovations"

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ І МЕТОДИК ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

СЕРТИФІКАТ

РУ 525272

засвідчує, що

Алла ПОПЛАВСЬКА

взяв(ла) участь у
V Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції
«НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА В ДІЇ: АКТУАЛЬНІ
ПРОБЛЕМИ МЕТОДИК НАВЧАННЯ ТА СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ»
(8 год.)
14 травня 2025 року

Роман Павловський

в.о. ректора РДГУ,
доктор психологічних наук,
професор

Тетяна Суржук

завідувач кафедри теорії і
методик початкової освіти РДГУ,
кандидат педагогічних наук,
доцент

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРИНЧЕНКА

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

СЕРТИФІКАТ

засвідчує участь

Поплавської Алли

у I Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції
«НАУКОВІ ІНСАЙТИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ:
ВІД ПОШУКУ ДО ВТІЛЕННЯ»

Декан
Факультету педагогічної освіти

Київ, 24 жовтня 2025 року

Ольга КОТЕНКО

ТЕСТ НА ВИЯВЛЕННЯ ТВОРЧИХ УМІНЬ У УЧНІВ

Типологічний опитувальник творчого потенціалу дає змогу оцінити рівень творчого потенціалу, вміння приймати нестандартні рішення. До структури цього тесту входять такі підшкали: допитливість, віра в себе, постійність, амбіціозність, «слухова» пам'ять, зорова пам'ять, прагнення незалежності, здатність абстрагуватися, ступінь зосередженості. Ці вміння і складають основні якості творчого потенціалу. Тест дає змогу оцінити рівень творчого потенціалу, вміння прийняти нестандартні рішення.

Інструкція: виберіть один із запропонованих варіантів поведінки в заданих ситуаціях.

Правила проведення тесту:

1. Уважно прочитайте кожне запитання.
2. Обведіть кружечком слово «Так», якщо ви погоджуєтесь з тим, що написано, якщо це правильно щодо вас.
3. Обведіть кружечком слово «Ні», якщо з написаним не погоджуєтесь.

Так	Ні	1	Я люблю писати свої пісні.
Так	Ні	2	Я люблю гуляти сам.
Так	Ні	3	Мої тато і мама поллюбляють гратися зі мною.
Так	Ні	4	Я ставлю чимало запитань.
Так	Ні	5	Скласти оповідання чи казку—безглузда справа.
Так	Ні	6	Мені подобається мати одного чи двох друзів.
Так	Ні	7	Я не заперечую, коли змінюються правила гри.
Так	Ні	8	Я маю кілька хороших ідей.
Так	Ні	9	Я люблю малювати.
Так	Ні	10	Я люблю речі, які складно виготовити.
Так	Ні	11	Сонечко на малюнку завжди має бути жовтого кольору.
Так	Ні	12	Мені більше подобається розмальовувати малюнки в книжці, ніж малювати їх самому.
Так	Ні	13	Легкі загадки — найцікавіші.
Так	Ні	14	Іноді тато з мамою займаються чимось разом зі мною.
Так	Ні	15	Я цікавивсь новинками про тварин.
Так	Ні	16	Мій тато любить працювати по господарству, а я йому допомагаю.
Так	Ні	17	Я не люблю, коли інші діти ставлять надто багато запитань.
Так	Ні	18	Нелегко знайти собі заняття, коли залишаюся сам.

Так	Ні	19	Мій тато вважає, що я загалом поведжуся правильно.
Так	Ні	20	Я люблю розповіді про далеке минуле.
Так	Ні	21	Я із задоволенням граю у старі ігри.
Так	Ні	22	Коли я хочу щось зробити, але мені складно, я відмовляюсь від цієї ідеї та займаюсь чимось іншим.
Так	Ні	23	Я люблю гуляти з друзями, а сам—ні

Підбиття підсумків:

За кожен позитивну відповідь (обведене слово «Так») зараховується один бал, за обведене слово «Ні» — 0 балів.

Увага! В пунктах 5, 6, 11, 13, 14, 18, 19, 22, 23 оцінювання відбувається таким чином: замість 1 бала зараховують 0, а замість 0 балів — 1 бал. Це робиться тому, що у вказаних пунктах стверджується ознака, протилежна оціненій. Іншими словами, в цих пунктах за відповідь «Так» зараховується 0 балів, а за відповідь «Ні» — 1 бал.

Схильність дитини до творчості виявляється через: розмаїття інтересів, пластичність розуму, зацікавленість, наполегливість. Нарешті, суттєве значення мають умови в сім'ї дитини. Проаналізуємо деякі з них.

1. Розмаїття інтересів

Підрахуємо загальну суму балів за відповіді дитини в пунктах 1, 5, 9, 16, 21. Кількість набраних балів відповідає ступеню вираження розмаїття інтересів дитини:

I ступінь — 0-1 бал (погано виражені);

II ступінь — 2-3 бали (посередньо виражені);

III ступінь — 4-5 балів (добре виражені).

2. Незалежність

Підрахуйте загальну суму балів за відповіді дитини в пунктах 2, 8, 11, 19, 23. Кількість набраних балів відповідає вираженню незалежності дитини:

I ступінь — 0-1 бал (погано виражена);

II ступінь — 2-3 бали (посередньо виражена);

III ступінь — 4-5 балів (добре виражена).

3. Гнучкість, пристосування

Підрахуйте загальну суму балів за відповіді дитини в пунктах 6, 7, 22.
Кількість набраних балів відповідає ступеню вираження зацікавленості дитини:

I ступінь — 0-1 бал (погано виражена);

II ступінь — 2 бали (посередньо виражена);

III ступінь — 3 бали (добре виражена).

4. Наполегливість

Підрахуйте загальну суму балів за відповіді дитини в пунктах 10, 14, 23.
Кількість набраних балів відповідає ступеню вираження наполегливості дитини:

I ступінь — 0-1 бал (погано виражена);

II ступінь — 1 бали (посередньо виражена);

III ступінь — 1 бали (добре виражена).

5. Допитливість

Підрахуйте загальну суму балів за відповіді дитини в пунктах 4, 12, 18. Кількість набраних балів відповідає ступеню вираження допитливості дитини:

I ступінь — 0-1 бал (погано виражена);

II ступінь — 2 бали (посередньо виражена);

III ступінь — 3 бали (добре виражена).

6. Відомості про сімейне оточення

Підрахуйте загальну суму балів за відповіді дитини в пунктах 3, 15, 17, 20.
Кількість набраних балів відповідає ступеню сприятливого впливу сімейного оточення для розвитку творчих здібностей дитини:

I ступінь — 0-1 бал (погано виражена);

II ступінь — 2-3 бали (посередньо виражена);

III ступінь — 4 бали (добре виражена).

Тест П. Торренса. Короткий тест «Заверши малюнок»

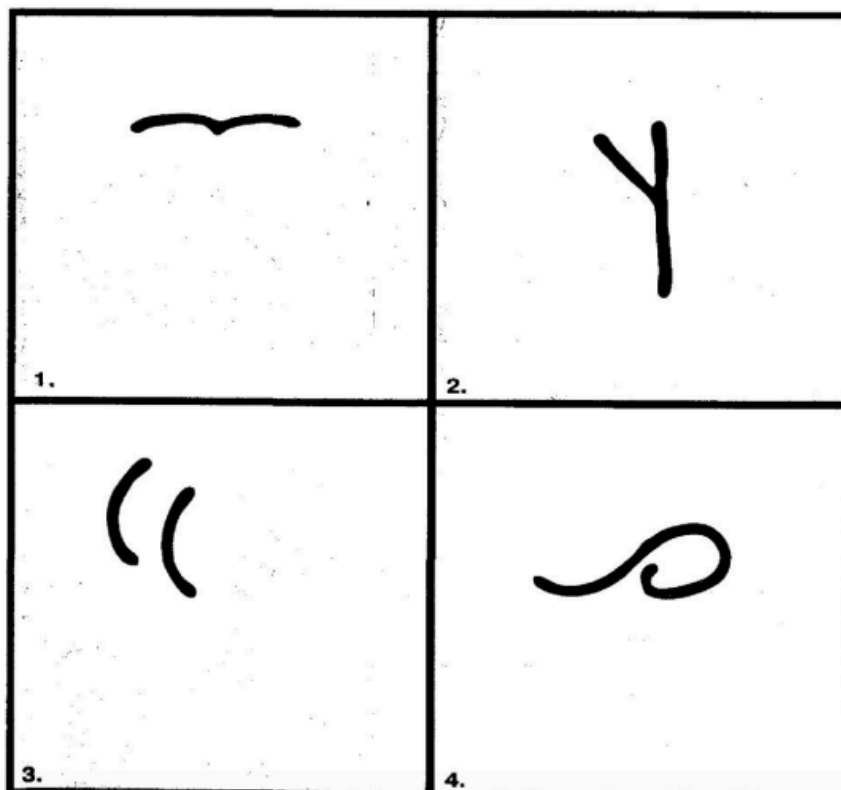
Тест може бути використаний для дослідження творчої обдарованості як дітей, починаючи з дошкільного віку (5-6 років), так і молоді.

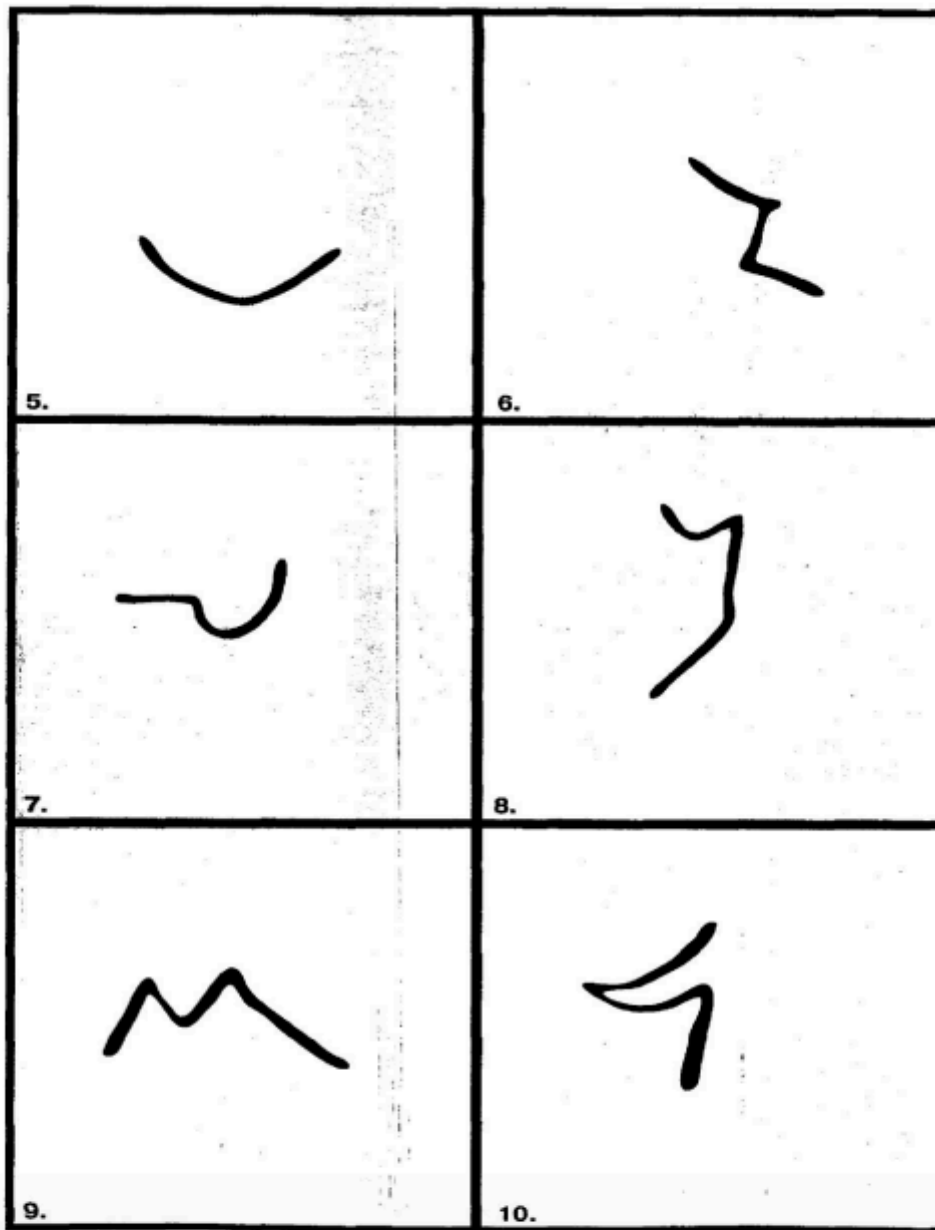
Після попередньої інструкції потрібно роздати аркуші із завданням, прочитати інструкцію, але не давати приклади можливих відповідей.

Відповіді на завдання цих тестів випробовувані повинні дати у вигляді малюнків і підписів до них. Якщо діти не вміють писати або пишуть дуже повільно, експериментатор або його асистенти мають допомогти їм підписати малюнки. При цьому необхідно дотримуватися задуму дитини.

Через 10 хв припиняють виконувати завдання.

Інструкція: на цих двох сторінках намальовані незакінчені фігури. Якщо Ви домалюєте до них додаткові лінії, отримаєте цікаві предмети або сюжетні картинки. Спробуйте вгадати таку картинку або історію, яку ніхто інший не зможе вгадати. Доберіть цікаву назву для кожної картинки і підпишіть її.

Обробка результатів

Запорукою високої надійності тесту є уважне вивчення показника оцінювання тестових показників і використання наведених стандартів як основи для суджень.

Процедури вимірювання творчих здібностей

1. Спочатку необхідно з'ясувати, чи варто зараховувати відповідь, тобто чи релевантна вона завданню. Ті відповіді, що не відповідають завданням, не враховують. Не релевантними вважають відповіді, у яких не виконана основна умова завдання – використовувати вихідний елемент. Це ті відповіді, у яких малюнок випробовуваного ніяк не пов'язаний з незавершеними фігурами.

2. Оригінальність. Кожну релевантну ідею (тобто малюнок, який містить вихідний елемент) слід зарахувати до однієї з категорій відповідей. Використовуючи списки, визначте номери категорій відповідей і бали за їхню оригінальність, запишіть їх у відповідні комірки.

Якщо оригінальність відповідей оцінюється 0 або 1 балом, категорію відповідей можна визначити за списком № 1. До цього списку увійшли найменш оригінальні відповіді для кожної з фігур тесту. Для оригінальніших відповідей (з оригінальністю 2 бали) складено список № 2. У цьому списку подані категорії, спільні для всіх фігур тесту.

Преміальні бали за оригінальність відповіді. Завжди існує проблема оцінювання оригінальності відповідей, у яких випробовуваний поєднує кілька вихідних фігур у єдиний малюнок. П. Торренс вважає це ознакою високого рівня творчих здібностей, оскільки такі відповіді трапляються досить рідко. Вони свідчать про нестандартність мислення і відхилення від загальноприйнятого. Інструкція до тесту і роздільність вихідних фігур не

свідчать про можливість такого рішення, але й не унеможливлюють його. П. Торренс вважає за необхідне давати додаткові бали за оригінальність об'єднання в блоки вихідних фігур:

- ~ за об'єднання двох малюнків – 2 бали,
- ~ за об'єднання трьох-п'яти малюнків – 5 балів,
- ~ за об'єднання шести-десяти малюнків – 10 балів.

Ці преміальні бали додають до загальної суми балів за оригінальність для всього завдання.

Сумарний бал за оригінальність визначається додаванням усіх балів колонки.

3. *Розробленість.* Потім визначають бали за розробленість кожної відповіді, їх фіксують у комірці, відведеній для цих показників виконання завдання в аркуші оцінювання. Показники категорій оригінальності й розробленості відповідей записують до бланка на рядку, що відповідає номеру малюнка. Там само фіксують відсутність відповідей.

Під час оцінювання розробленості відповідей бали дають за кожну значущу деталь (ідею), що доповнює вихідну стимульну фігуру як у межах її контуру, так і поза її межами. При цьому, однак, основна, найпростіша, відповідь має бути значущою, інакше її довершеність не оцінюють. Загальний показник розробленості визначають додаванням усіх балів у цьому стовпчику.

Один бал дають за:

- кожну істотну деталь загальної відповіді. При цьому кожен клас деталей оцінюють одноразово й у випадку повторення не враховують. Кожну додаткову деталь один раз позначають крапкою або хрестиком;
- колір, якщо він доповнює основну ідею відповіді;
- спеціальне штрихування (але не за кожну лінію, а за загальну ідею) – тіні, об'єм, колір;
- прикрашання, оздоблення, якщо воно має смислове навантаження;
- кожну варіацію оформлення (крім кількісних повторень), значущу для

основної відповіді (наприклад, однакові предмети різного розміру можуть передавати ідею простору);

- поворот малюнка на 90° і більше, незвичайність ракурсу (вигляд із середини), вихід за рамки завдання більшої частини малюнка;
- кожен додаткову деталь у назві.

Якщо лінія розділяє малюнок на дві значущі частини, підраховують бали в обох частинах малюнка й підсумовують їх.

Якщо лінія позначає певний предмет – шов, пояс, шарф тощо, її також оцінюють 1 балом.

У дужках зазначено номери категорій.

4. *Швидкість*. Показник швидкості для тесту можна отримати з номера останньої відповіді, якщо не було пропусків або не релевантних відповідей.

Цей показник визначають підрахунком кількості завершених фігур. Максимальний бал – 10. Можна також порахувати загальну кількість врахованих відповідей і записати її у відповідну комірку.

5. *Гнучкість*. Щоб визначити показник гнучкості, закресліть повторювані номери категорій відповідей і порахуйте решту.

Цей показник визначають кількістю різних категорій відповідей. Для визначення категорії можуть використовувати як самі малюнки, так і їхні назви (що іноді не збігаються).

Категорії відповідей, які оцінюють 0 або 1 балом за оригінальність, значно зручніше визначати за списком № 1 окремо для кожної стимульної фігури.

Список № 1

Відповіді на завдання із зазначенням номерів категорій та оцінок за оригінальність Відповіді, не зазначені у списку № 1, оцінюють за оригінальність у 2 бали як нестандартні. Категорію цих відповідей визначають за списком № 2

Фігура 1*0 балів (понад 5 % відповідей)*

(24) Абстрактний візерунок

(37) Обличчя, голова людини

(1) Окуляри

(8) Птах (летить), чайка

1 бал (від 2 % до 4,99 %)

(10) Брови, очі людини

(33) Хвиля, море

(4) Тварина (морда)

(4) Кіт, кішка

(21) Хмара

(58) Фантастичні істоти

(10) Серце («любов»)

(4) Собака

(8) Сова

(28) Квітка

(37) Людина

(31) Яблуко

Фігура 2*0 балів (понад 5 % відповідей)*

(24) Абстрактний візерунок

(64) Дерево та його деталі

(67) Рогатка

(28) Квітка

1 бал (від 2% до 4,99 %)

(41) Літера

(13) Будинок

(60) Знак, символ, показник

(8) Птах (сліди, ноги)

(45) Цифра

(37) Людина

Фігура 3*0 балів (понад 5 % відповідей)*

(24) Абстрактний візерунок

(37) Дівчинка, жінка(37)

Людина(голова або тіло

1 бал (від 2% до 4,99 %)

(41) Літер

(36) Вз

(64) Дерево

(II) Кижка

(1) Майка, сукня

(15) акета

5) Фантастичні істоти(8) Квітка

67) Щит

Фігура 4*0 балів понад 5 % відповідей*

(24) Астрактний візерунок

(33) ори, пагорби

(3) варина, її вуха

(41) Літера М

1 бал (від 2% до 4,99 %)

(4) Верблюди

(4) Вовк

(4) Кіт, кішка

(4) Лисиця

(37) Обличчя людини

(4) Собака

(37) Людина (фігура)

Фігура 5*0 балів (понад 5 % відповідей)*

(24) Абстрактний візерунок

(8) Гусак, качка

(64) Дерево, ялина

(37) Обличчя людини

(4) Лисиця

1 бал (від 2% до 4,99%)

(63) Буратіно

(37) Дівчинка

(53) Звукові й радіохвилі	(8) Птах
(37) Обличчя людини	(58) Фантастичні істоти
(9) Вітрильник, човен	(45) Цифри
(31) Фрукти, ягоди	(37) Людина (фігура)
- 1 бал (від 2% до 4,99%)*
- (21) Вітер, хмари, дощ
- (7) Повітряні кульки
- (64) Дерево та його деталі
- (49) Дорога, міст
- (4) Тварина або її писок
- (68) Колеса
- (67) Лук і стріли
- (35) Місяць
- (27) Риба

Список №2

Категорії відповідей, оригінальність яких оцінюють у 2 бали

- (18) Автомобіль: легковий, гоночний, вантажний, візок, трактор.
- (3) Ангели й інші божественні істоти, їхні ознаки, зокрема крила.
- (1) Аксесуари: браслет, корона, гаманець, монокль, намисто, окуляри, капелюх.
- (20) Мотузка для білизни, дріт.
- (41) Літери: одиночні або блоками, розділові знаки.
- (7) Повітряні кулі: одиничні або в гірлянді.
- (39) Повітряний змій.
- (33) Географічні об'єкти: берег, хвилі, вулкан, гора, озеро, океан, пляж, річка, струмок.
- (34) Геометричні фігури: квадрат, конус, коло, куб, прямокутник, ромб, трикутник.

- (24) Декоративна композиція: усі види абстрактних зображень, орнаменти, візерунки.
- (64) Дерево: усі види дерев, зокрема новорічна ялинка, пальма.
- (49) Дорога й дорожні системи: дорога, дорожні знаки та покажчики, міст, перехрестя, естакада.
- (4) Тварина, її голова або писок: бик, верблюд, змія, кішка, коза, лев, кінь, жаба, ведмідь, миша, мавпа, олень, свиня, слон, собака.
- (5) Тварина: сліди.
- (53) Звукові хвилі: магнітофон, радіохвилі, радіоприймач, рація, камертон, телевізор.
- (65) Парасолька.
- (63) Іграшка: кінь-качалка, лялька, кубик, маріонетка.
- (62) Інструменти: вила, граблі, кліщі, молоток, сокира.
- (46) Канцелярське та шкільне приладдя: папір, обкладинка, папка, зошит.
- (11) Книжка: одна або стос, газета, журнал.
- (68) Колеса: колесо, обід, вальцівник, шина, штурвал.
- (50) Кімната або частини кімнати: підлога, стіна, кут.
- (22) Контейнер: бак, бідон, бочка, цебро, консервна банка, глечик, коробка з-під капелюха, шухляда.
- (9) Корабель, човен: каное, моторний човен, катер, пароплав, вітрильник.
- (12) Коробки: пакет, подарунок, згорток.
- (54) Космос: космонавт.
- (16) Багаття, вогонь.
- (23) Хрест: Червоний хрест, християнський хрест, могила.
- (40) Сходи: приставні, драбина, трап.
- (32) Меблі: буфет, гардероб, ліжко, крісло, парта, стіл, стілець, тахта.
- (43) Механізми і прилади: комп'ютер, лінза, мікроскоп, прес, робот, шахтарський молот.
- (44) Музика: арфа, барабан, гармонія, дзвіночок, ноти, піаніно, рояль, свисток, цимбали.
- (6) М'ячі: баскетбольні, тенісні, бейсбольні, волейбольні, грудочки бруду, сніжки.

- (59) Наземний транспорт - див. пункт «Автомобіль», не вводити нову категорію.
- (38) Комаха: метелик, блоха, гусінь, жук, клоп, мураха, муха, павук, бджола, світлячок, хробак.
- (35) Небесні тіла: метеорит, комета, Сонце, зірка, Місяць, Венера; явища: затемнення Місяця, сузір'я: Велика Ведмедиця.
- (21) Хмара: різні види й форми.
- (30) Взуття: черевики, валянки, чоботи, тапки, туфлі.
- (19) Одяг: брюки, кальсони, кофта, чоловіча сорочка, пальто, піджак, сукня, халат, шорти, спідниця.
- (67) Зброя: гвинтівка, лук і стріли, кулемет, гармата, рогатка, щит.
- (48) Відпочинок: велосипед, ковзанка, крижана гірка, парашутна вишка, плавальна дошка, роликові ковзани, сани, теніс.
- (29) Їжа: булка, кекс, цукерка, льодяник, морозиво, горіхи, тістечко, цукор, тости, хліб.
- (66) Погода: дощ, заметіль, веселка, сонячні промені, ураган.
- (36) Предмети домашнього вжитку: ваза, вішалка, зубна щітка, каструля, ківш, кавоварка, мітла, чашка, щітка.
- (8) Птах: лелека, журавель, індик, курка, лебідь, павич, пінгвін, папуга, качка, фламінго, курча.
- (26) Розваги: співак, танцюрист, циркач.
- (47) Рослини: чагарник, трава.
- (27) Риба й морські тварини: золота рибка, кит, восьминіг.
- (58) Фантастичні (казкові) істоти: Аладін, баба-Яга, біс, упир, відьма, Геркулес, диявол, монстр, примара, фея, чорт.
- (42) Світильник: чарівний ліхтар, лампа, свіча, вуличний світильник, ліхтар, електрична лампа.
- (60) Символ: значок, герб, прапор, цінник, чек, емблема.
- (52) Снігова баба.
- (57) Сонце та інші планети (див. пункт «Небесні тіла»).

- (55) Спорт: бігова доріжка, бейсбольний майданчик, стрибки, спортивний майданчик, футбольні ворота.
- (13) Будівля: будинок, палац, хата, будка, хмарочос, готель, хати́на, храм, церква.
- (15) Будівля, її частини: двері, дах, вікно, підлога, сті́на, труба.
- (14) Будівельний матеріал: дошка, ка́мінь, цегла, плита, труба.
- (17) Очерет і вироби з нього.
- (51) Притулок, укриття (не будинок): наві́с, окоп, намет, тент, ку́рінь.
- (31) Фрукти: ананас, апельсин, банан, ваза з фруктами, ви́шня, гре́йпфрут, груша, лимон, яблуко.
- (28) Квітка: маргаритка, кактус, соняшник, троянда, тюльпан.
- (45) Цифри: одна або в блоці, математичні знаки.
- (61) Годинник будильник, піщаний годинник, секундомір, сонячний годинник, таймер.
- (37) Людина, її голова, обличчя або фігура: дівчинка, жінка, хлопчик, черниця, чоловік, визначна особистість, старий.
- (56) Людина з паличок (див. пункт «Людина»).
- (10) Людина, частини її тіла: брови, волосся, око, губи, ноги, ніс, рот, руки, серце, вухо, язик.
- (25) Яйце: усі види, зокрема великоднє, яєчня.

Інтерпретація результатів тестування

1. Швидкість чи продуктивність не є специфічними для творчого мислення і корисні насамперед тим, що допомагають зрозуміти інші показники тесту.

2. Гнучкість свідчить про розмаїття ідей і стратегій, здатність переходити від одного аспекту до іншого. Іноді цей показник корисно співвіднести з показником швидкості або навіть обчислити індекс шляхом розподілу показника гнучкості на показник швидкості та множення на 100%. Якщо випробуваний має низький показник гнучкості, це свідчить про

ригідність його мислення, низький рівень інформованості, обмеженість інтелектуального потенціалу або низьку мотивацію.

3. Оригінальність характеризує здатність висувати ідеї, що відрізняються від очевидних, загальновідомих, загальноприйнятих, банальних або чітко встановлених. Тим, у яких цей показник великий, зазвичай притаманна висока інтелектуальна активність і неконформність. Оригінальність рішень передбачає здатність уникати легких, очевидних і нецікавих відповідей. Як і гнучкість, оригінальність можна аналізувати у співвідношенні зі швидкістю за допомогою індексу, що обчислюється описаним вище способом.

4. Розробленість. Високі значення цього показника характерні для досліджуваних з високою успішністю, здатних до винахідницької та конструктивної діяльності. Низькі показники мають досліджувані з низьким рівнем знань, недисципліновані. Оскільки виконання завдань обмежене в часі, корисно співвіднести цей показник із показником швидкості. Людина, яка докладно опрацьовує кожну ідею, очевидно, жертвує їхньою кількістю. Досконалість відповідей свідчить про інший тип продуктивності творчого мислення. Різниця між двома аспектами творчості свідчить про творчість у генеруванні нових ідей і творчість під час їхньої розробки (див. табл. 1).

Таблиця 1

**Середнє значення показників короткого тесту творчого мислення
в учнів різних класів**

Класи	Швидкість	Гнучкість	Оригінальність	Розробленість
1-2	9,0 (1,2)	7,5 (1,7)	10,3 (2,9)	22,4 (8,8)
3-4	8,9 (1,6)	7,6 (1,6)	9,7 (3,6)	31,7 (15,2)
5-6	9,0 (2,1)	6,8 (2,2)	9,2 (4,1)	30,4 (16,5)
7-8	9,1 (1,8)	7,4(1,9)	9,6(3,6)	31,8 (17,4)
9-11	9,7 (0,7)	8,1 (1,2)	9,6(3,6)	40,4 (13,6)
1-11	1 9,2 (1,4)	7,6 (1,6)	10,0 (3,4)	31,3 (15,3)

Значення за Т-шкалою 50+10 відповідають віковій нормі.

Для зіставлення показників творчого мислення (оригінальності й розробленості) необхідно їх подати у вигляді стандартної Т-шкали. Це дасть

змогу порівнювати результати за фігурним тестом творчого мислення П. Торренса. Розглянемо докладніше результати роботи П. Торренса (1987).

Мета його багаторічних і багатоетапних досліджень творчості – знайти критерії прояву й способи виміру творчих здібностей. Гіпотеза П. Торренса ґрунтувалася на факті, що тестова поведінка не має аналогій у навчальній поведінці й реальному житті, тому тестування може виступати як модель вивчення природи творчості.

Вивчаючи природу творчості за допомогою тестування, П. Торренс увів у розроблені їм тести наступні основні принципи:

- наявність невизначеного стимулу;
- відкритість завдання;
- неоднозначність відповідей;
- зняття твердих тимчасових обмежень.

Результати лонгітюдних досліджень (5-7–12-22 років) виявили кореляцію між тестовою поведінкою і досягненнями в реальному житті.

Як критерії творчої поведінки дорослих людей були обрані:

- кількість суспільно значущих творчих досягнень (патенти, винаходи, книги, картини);
- якість творчих досягнень (уявлення про майбутню кар'єру
- яку кар'єру ви хочете зробити; яку посаду або заробітню плату ви б хотіли одержати; чого ви сподіваєтеся досягти; якби ви могли здійснити бажане вами упродовж 10 років, то що б це було?);
- кількість проявів творчого стилю життєвих досягнень, не визнаних офіційно (організація неформальних груп, облаштування свого будинку, розробка нового напрямку в освіті).

Ті ж критерії фіксувалися в молодших школярів у межах шкільного навчання. Торренс П. визначає креативність через характеристики процесу, у ході якого дитина стає сприйнятливою до проблем, дефіциту або прогалинах в знаннях, до змішування різнопланової інформації, до дисгармонії елементів навколишнього середовища, розпізнає ці проблеми, шукає їхнього рішення,

висуває припущення й гіпотези про можливі рішення, перевіряє ці гіпотези. Дослідження показали, що діти, які за тестами П. Торренса були визнані як такі, що володіють творчими здібностями, у своєму подальшому житті дійсно мали творчі досягнення. На основі використання фігурних форм тесту ТТСТ (тести П. Торренса) визначалися наступні показники, які відбивали рівень прояву творчих здібностей (креативності):

- кількість відповідей та їхня чіткість
- швидкість мислення;
- рухливість, ступінь різноманітності відповідей
- гнучкість мислення;
- незвичайність або унікальність відповіді
- оригінальність мислення;
- старанність розробки, ступінь деталізації відповіді;
- абстрактність заголовка, рівень абстракції у відповідях;
- протистояння закриттю незакінчених фігур або здатність залишити їх відкритими;
- емоційна виразність відповіді;
- артикулятивність при розповіді, вставка відповідей у контекст;
- рухи або дії, показані при відповіді;
- експресивність заголовка, емоційна здатність трансформувати з фігурального у вербальне;
- синтез або комбінація, що поєднує разом дві або більше фігури, і створення когерентної відповіді;
- незвичайна візуалізація, розгляд і розміщення фігур у незвичайну візуальну перспективу;
- внутрішня візуалізація, розгляд об'єкта зсередини;
- розширення й вихід за межі очікуваного результату;
- гумор, зіставлення двох або більшої кількості несумісних елементів;
- багатство уяви, її різноманітність, життєвість, інтенсивність;

- фантазія, нереальні фігури, чарівність і казкові персонажі, персонажі наукової фантастики.

Таким чином, у творчий процес залучаються логічні й образні компоненти мислення, емоційно-почуттєва сфера. Результати досліджень П. Торренса можуть бути використані в практичній діяльності й повинні стати базою для створення одиниць навчання. Іншими словами, для формування «навичок» творчого мислення потрібні вправи відповідними «інструментами» при відповідних обставинах. Торренс П. визначає п'ять принципів, якими повинен керуватися вчитель, щоб заохочувати творче мислення дітей:

- уважне ставлення до незвичайних питань;
- поважне ставлення до незвичайних ідей;
- демонстрації цінності ідей дітей;
- створення зручних обставини для самостійного навчання дитини й схвалювання цього;
- надання часу для неоцінюваної практики або навчання. Зовнішня оцінка створює погрозу й, можливо, потребу в обороні. Тому дітям необхідний якийсь проміжок часу, протягом якого вони не оцінюються. Таким чином, не стримується свобода формування ідей.

**Опитувальник для встановлення рівня сформованості творчих умінь за
теоретично-інформаційним критерієм «Види та засоби мистецтв» та
«Що для мене мистецтво?»**

(<https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSfn8zTY6G51eBrQPHv4RuqSf9BQYYLAuqUxDS-80RomrPhtTw/viewform?usp=header>)

1. Один з видів образотворчого мистецтва, зображення в якому створюється за допомогою фарб – це...

- А) графіка;
- Б) фотомистецтво;
- В) живопис;
- Г) гравюра.

2. Визначте зайве слово:

- А) живопис;
- Б) графіка;
- В) скульптура;
- Г) пейзаж.

3. Театр – це...

- А) вид мистецтва, що відображає життя у сценічній дії, яку виконують глядачі для акторів;
- Б) жанр камерно-інструментальної музики;
- В) вид мистецтва, що відображає життя у сценічній дії, яку виконують актори для глядачів.

4. Яка лінія краще передає смуток?

- А) ламана
- Б) хвиляста
- В) пряма.

5. Який інструмент використовують для малювання дрібних деталей?

- А) пензель
- Б) олівець
- В) фломастер
- Г) гумка

6. Який колір найкраще передає радість?

- А) синій
- Б) чорний
- В) жовтий
- Г) сірий

7. Який колір ти б обрав, щоб передати відчуття спокою?

- А) фіолетовий
- Б) зелений
- В) червоний
- Г) сірий

8. Які інструменти можна використовувати для створення відбитка?

- А) пензель
- Б) гумка
- В) листя
- Г) монета

9. Розстав дії у правильному порядку при створенні аплікації:

- 1) намалювати ескіз
- 2) вирізати деталі
- 3) приклеїти деталі на основу
- 4) вибрати матеріали

Господиня Осінь
в лісі походжає,
хто як потрудився,
у звірят питає.

Захиталась гілочка
і з'явилась білочка: —
Я запас роблю на зиму,
у надійну комірчину
заховаю шишки і
смачні горішки.

Обізвався їжачок,
сіра шубка з голочок: —
У останні теплі днини
листям я встелив хатину,
щоб до самої весни
снились теплі жовті сні.

Зайченятко виглядає
і сміливо промовляє: —
Я про зиму пам'ятаю,
кожушину поміняю,
щоб, як скочу в білий сніг,
вовк знайти мене не зміг.

І ікластий вепр¹ озвався: —
До зими я готувався
і під дубом у комору
жолудів насипав гору.

По стежині йде ведмедик
і несе він діжку меду: —
Я старався теж, як міг,
збудував собі барліг.
Бджоли меду ось дали,
щоб солодкі сні були.

А лисиця-ледащиця
і не думає трудиться.
По галяві походжає
і тихесенько співає: —
Мене холод не лякає,
бо в курник дорогу знаю.
З півнем потоваришую,
якось та й перезимую.